

העמק דבר לפרשת כי תצא

פרק כא (המשך)

פרק כא, י

י כִּי-תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל-אֹיְבֶיךָ וַנִּתְּנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְשָׁבִיתָ שְׁבוּיִם:

כי תצא למלחמה על אויבך. בפרשה הקודמת למדנו שני אופני מלחמות. א' במלחמת תנופה שיוצאים במחנה מול מחנה. ובזה כתיב (לעיל כ,א) כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס וגו'. ב' שמצירים על עיר ובזה כתיב (שם,ט) כי תצור על עיר. ומדכתיב כאן כי תצא למלחמה על אויבך. מבואר דמיירי באופן הראשון. ולא כמו שכתב הראב"ע. מעתה יש להבין דלפי הנראה ענין פרשה זו שייך יותר במלחמת מצור על עיר מלאה אנשים ונשים וכשנפתחה והרי רואה אשה יפת תואר. מה שאין כן כשיוצאים במלחמה בשדה מה לנשים בשם. אבל כבר ביארנו בספר בראשית י"ד ט"ז שדרכם היה באוה"ע. בעת שיוצאים בחורים למלחמה יוצאות ג"כ נשים יפות מקושטות ועומדות לינשא. ומי בחור שמזדרז במלחמה ורוח גבורה נוססה בו. קופצות עליו נשים היפות. ועפ"י זה מתחרים הבחורים בעוז. והיינו דכתיב שמלת שביה. ומשמעות שמלה בכל מקום בגד חשוב כמו ושמתי שמלותיך עליך. ומשום שהיו מתקשטות וכשלוקחים אותן בשביה נמצאות בקישוטן. מה שאין כן במלחמת מצור ואין הבחורים עושים מלחמה ודבר גבורה ומה להנשים להתקשט אז בשעת השבי.

ונתנו ה' אלהיך בידך. לאחר גמר המלחמה וכבר עברה עת הסכנה. מה שאין כן כשעוד המלחמה לפניהם אלא מכל מקום הוא שובה כמה אנשים ונשים. אז מחויב האדם להסיח דעת מדברי אישות כמו שכתב הרמב"ם הלכות מלכים פרק ז' הט"ז.

פרק כא, יא

יא וְרָאִיתָ בַשְּׁבִיָּה אִשֶּׁת יִפֶּת-תּוֹאֵר וְחִשְׁקָתָּ בָּהּ וְלִקַּחְתָּ לָךְ לְאִשָּׁה :

אשת יפת תואר. כבר דרשו ז"ל על לשון אשת ולא כתב אשה לרבות אי אפשר ולפי הפשט האשה העומדת מקושטת ומוכנת לינשא הרי היא כנשואה אלא שאין איש מיוחד לה משום הכי נקרא אשת בלא איש.

ולקחת לך לאשה. אין הפירוש שיקחנה עתה לאשה. שהרי עדיין היא עובדת כוכבים ואין קדושין תופסין בה. אלא הזהיר הכתוב שלא יקחנה מתחלה לבעילה בעלמא ולשלחה. אלא מתחלה יקחנה שתהיה בסוף לו לאשה. ולא נתבאר אם מכל מקום רשאי לבעלה גם עתה טרם שראויה לאשה וכבר פליגי בה בבלי וירושלמי. ור' יוחנן בירושלמי סנהדרין הוכיח דאסור

מדכתיב ואח"כ תבוא אליה ובעלתה. אבל סוגי' דעלמא דבעילה ראשונה מותר במלחמה. ואגדה דתמר ואמנון תוכיח שאמרה שהיא מותרת לו משום שנתעברה אמה בגויות. ועוד יש הוכחות לזה הפסק. אבל לא נתבאר ההיתר בזה הכתוב ויבואר לפנינו מפסוק דלהלן (פסוק יד) ההכרח לזה.

פרק כא, יב

יב וְהִבֵּאתָ אֶל-תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְגִלְחָה אֶת-רֵאשֶׁה וְעִשְׂתָּה אֶת-צַפְרֵינֶיהָ :

אל תוך ביתך. לשון תוך מלמדנו כונה שניה בהבאה זו שיכניסה להנהגות ביתו ללמד מנהג יהודיות קודם שמתגייר.

וגלחה את ראשה. למד שאינו כדי לנוולה אלא הוא בא כדי להסיר מותרות שבגוף בשעת טבילת גירות וכן כל גר וגירות צריך לעשות כן. אלא שאינו לעיכובא.

פרק כא, יג

יג וְהִסִּירָה אֶת-שְׂמֹלֶת שִׁבְיָהּ מֵעֵלֶיהָ וַיֵּשְׁבָה בְּבֵיתְךָ וּבְכַתֵּהּ אֶת-אָבִיהָ וְאֶת-אִמָּהּ יָרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבֹא אֵלֶיהָ וּבְעֵלְתָהּ וְהִיתָ לָּהּ לְאִשָּׁה :

תבוא אליה ובעלתה. האי ובעלתה מיותר. נראה שמכאן למדו דלשון בעילה הוא דוקא גמר ביאה. כמו שכתבתי להלן כ"ד א' על פי שיטת הגאונים בפירוש גמרא קידושין (י,א) כל הבעל דעתו על גמר ביאה. ומזה נפקא לן דקידושין אינו אלא ע"י גמר ביאה. והיינו שהוסיף הכתוב כאן ובעלתה. בא ללמדנו שעתה יהיה לשם קידושין. וא"כ לא מהני ביאה דמשמעו גם העראה אלא דוקא ובעלתה.

(הרחב דבר: ובזה יבואר לשון הגמרא שם דס"ח ב' דקאמר מנלן דעובד כוכבים לא תפסי קידושין מדכתיב ואח"כ תבא אליה ובעלתה מכלל דמעיקרא לא. ופרש"י שההוכחה הוא מדכתיב אחר זה והיתה לך לאשה וזה דוחק שלא נזכר בגמרא. ולדברינו מבואר יפה דלשון ובעלתה הוא רק משום קידושין. מיהו בשאלות דר"א שאילתא כ"ה הביא הנוסחא והיתה לך לאשה מכלל דמעיקרא לאו בת הויה.)

ובזה והיתה לך לאשה. שאף על פי שאינו מקדש בפירוש מכל מקום מסתמא לשם קידושין הוא בועל כדאיתא בכתובות (עג,ב) אדם יודע שאין קידושין תופסין בפחות מש"פ ובעל לשם קידושין. והכי נמי הכל יודעים שמיוחדת לו לקידושין אלא שעד כה לא תפסו בה קידושין. להכי עתה הן עדי יחוד הן עדי ביאה וממילא הוא קידושין והיתה לאשה.

פרק כא, יד

יד וְהָיָה אִם-לֹא תִפְצֹת בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכַר לֹא-תִמְכְּרָנָהּ בְּכֶסֶף לֹא-תִתְעַמַּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עֲנִיתָה :

ושלחתה לנפשה. תניא בספרי ושלחתה בגט דברי ר' יונתן. והיינו משום דלשון ושלחתה משמע הכי. וכמו שכתבתי להלן כ"ד א'. וא"כ מיירי אחר שכבר נתגרשה ונשאה באישות. אבל א"כ היאך מתפרש ומכר לא תמכרנה בכסף. היאך סלקא דעתך שימכרנה אחר שכבר נתגיירה הרי היא כבת ישראל. אלא הפסוק מיירי בשני אופנים אם אחר שנתגיירה ישלחנה בגט. ואם קודם לכן ואין צריך גט מכל מקום לא תמכרנה בכסף. אבל א"כ קשה הא דכתיב תחת אשר עניתה איזה עינוי היה לפני הגירות. אלא מוכח שמותר בעילה ראשונה במלחמה וכמו שכתבתי לעיל (פסוק יא) דהכי סוגיא דעלמא.

פרק כא, טו

טו כִּי-תִהְיֶינָּה לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאֶחָת אֶהְיֶה וְהָאֶחָת שְׁנוֹאָה וְיִלְדוּ-לוֹ בָּנִים הָאֶהוּבָה וְהַשְּׁנוֹאָה וְהִיא הַבְּכֹר לְשִׁנְיָה :

האחת אהובה והאחת שנואה. אחת מיבעי. בא ללמדנו דמיירי שלא נשאן בבת אחת. אלא ראשונה נשאה יחידה ואח"כ גם שניה בפני עצמה. וכיוצא בזה ביארנו בספר ויקרא (טו, כט) לשון הפסוק (פסוק ל) ועשה הכהן את האחד חטאת ע"פ הגמרא.

אך יש להבין למאי נרמז זה האופן מה נפקא מינה אם נשא בבת אחת או זו אחר זו. ונראה כלפי דכתיב כי הוא ראשית אוננו שהוא זרע הראשון שיצא מכחו. והיה סלקא דעתך אם ולד אחד היה בעיבור תחלה והשני תחלה בלידה שנולד לשבעה או למקוטעין. מי שנתעבר תחלה הוא הבכור כי הוא ראשית אוננו (פסוק יז). משום הכי מיירי קרא בזה האופן שנשא ראשונה בפני עצמה והיתה לבדה וא"כ מסתמא נתעברה תחלה. ומכל מקום והיה הבן הבכור לשניאה. משום שנולד השני תחלה. (הן נשמע בשם הגר"א ז"ל להיפך שהולכין אחר העיבור. ולא אאמין לקול השמועה בשם רבינו הגר"א. ושקר העידו בשמו ז"ל).

לשניאה. ולא כתב לשנואה. אלא לשניאה משמע שאינה שנואה מצד עצמה אלא הראשונה השניאה על בעלה משום שבאה בגבולה משום הכי בא עונשה והיה הבן הבכור לשניאה.

פרק כא, טז

טז וְהִיא בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ אֶת-בְּנֵיהָ אֶת-אֲשֶׁר-יְהִיָּה לָּהּ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת-בֶּן-הָאֶהוּבָה עַל-פְּנֵי בֶן-הַשְּׁנוֹאָה הַבְּכֹר :

הנחילו את בניו. משמעו שהוא מנחיל בדבריו. והיינו הוא מצוה להוריש לזה כך ולזה כך. וכדאיתא בב"ב (קיג, ב) ביום אתה מפיל נחלות כו'. ובשם (קל, ב) התורה נתנה רשות להנחיל לכל מי שירצה.

את אשר יהיה לו. פירוש בספרי מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק. ולא הוצרך הכתוב ללמדנו בירושה ממש. דפשיטא שכן הוא אלא קאי על ביום הנחילו. שהוא מוריש בצוואה לבן בין הבנים. וזה ג"כ הראוי כבמוחזק. ושמעתי מהגאון מוהרי"ט ליפמן האב"ד ד"ק מיר. שזהו דאיתא בב"ב דקמ"ח, א בהלואה הואיל ויורש יורשה שאין הפירוש היורש ממילא. דא"כ דירה

ופירות דקל נמי. אלא הפירוש מנחיל בירושה. וזה אינו אלא בראוי. ולא בדבר שלא בא לעולם.

לא יוכל לבכר וגו'. אין סדר המקרא מדויק. שהזהיר על העברת הבכורה קודם שביאר דין הבכור. והכי מיבעי והיה ביום הנחילו את בניו את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים לא יוכל לבכר וגו' אלא יש לפרש לבכר להשביח חלקו. ונכלל בזה שאינו יכול להשביח חלק פשוט אחד אפילו לגבי פשוט שני במקום שיש בכור. וכשיטת הרי"ף פרק יש נוחלין דאפילו לר' יהודה בן בתירא דקיימא לן כוותיה דאפשר להשביח ירושת אחד שראוי ליורשו. מכל מקום במקום בכור אינו יכול.

על פני. העלה רמב"ן דדוקא כשהוא בחיים. ולא כשמת הבכור והנח בניו. ועיין מה שכתבתי בהעמק שאלה סי' מ"א אות ט'.

פרק כא, יח

יח כִּי-יְהִיֶּה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה אִינּוֹ שָׁמַע בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם :

בן סורר ומורה. ומפרש הכתוב מהו סורר ומורה.

איננו שומע בקול אביו ובקול אמו. דכתיב בספר משלי שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך. הביאור בזה דהאב דרך ללמד לבנו תורת ה' שנקרא מוסר והאם מלמדת דרך ארץ ומנהג טוב ונקרא תורת אם מעתה הבן אשר איננו שומע למוסר אב נקרא סורר ואשר אינו שומע לתורת אם נקרא מורה. והכונה שאינו הולך לא בדרך התורה ולא בדרך ארץ. ובספרי תניא סורר על דברי התורה ומורה אלו הנביאים. והיינו הך שהנביאים לא חדשו דבר הלכה כי אם מנהגים ומדות ישרות ומכונים בשם תורת אם ונכלל בלשון בקול אביו ובקול אמו. היינו קול הקב"ה בתורה ובקול הנביאים.

ולמדו מזה הדיוק מדכתיב בקול ולא לקול דמשמעו בכל מקום שומע ומציית. אבל בקול משמע שומע מדקדק לדעת הכונה והיינו בתורה ונביאים שנצרך לדקדק בדברים.

פרק כא, יט

יט וְתִפְּשׁוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל-שַׁעַר מְקוֹמוֹ :

אל זקני עירו. סנהדרין לקבול על סורר רע מדרכי התורה.

ואל שער מקומו. מנהלי העיר בדרך ארץ לקבול על מרותו מנהיגי דרך ארץ.

פרק כא, כ

כ וְאָמְרוּ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה אִינּוֹ שָׁמַע בְּקוֹלֵנוּ זוֹלָל וְסָבָא :

ואמרו אל זקני עירו. הדברים יהיו רק לפני בי"ד. שהמה ישפטו איך לענשו.

פרק כא, כא

כא וּרְגַמְהוּ כָּל-אֲנָשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמֵת וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקְרָבָךְ וְכָל-יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ :
 ורגמהו כל אנשי עירו. אחר שנשפט בבי"ד יעשו העונש אנשי עירו שקלקל הליכות דרך ארץ והיה יכול קלקל שאיר בני העיר. וכיוצא בזה ביארנו בספר ויקרא פרשת קדושים (כ,ב) גבי מולך.

פרק כא, כב

כב וְכִי-יְהִיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מְשֻׁפֵּט-מֹת וְהוֹמַת וְתִלִּית אֹתוֹ עַל-עֵץ :
 חטא משפט מות. לפי הפשט מיירי בחטא דשייך למלוכה. ומנהג המלכים היה לתלות על עץ. ובא האזהרה שלא תלין וגו' וחז"ל אמרו (סנהדרין מה,ב) שהוא מצוה כמו כן במגדף שיהיה נתלה על עץ. והרי גם זה מורד במלכות שמים.

פרק כא, כג

כג לֹא-תִלִּין נְבִלְתוֹ עַל-הָעֵץ כִּי-קִבּוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַיּוֹם הַהוּא כִּי-קָלְלַת אֱלֹהִים תִּלְוִי וְלֹא תִטְמָא אֶת-אֲדָמְתְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נְחֻלָּה :

לא תלין נבלתו על העץ כי קבר וגו'. על העץ מיותר. שהרי כל מת מצוה בקבורה. א"כ גם באינו תלוי אסור להלין אלא שתי אזהרות נכללו בזה הפסוק כמו שרגיל במשנה תורה א' לא תלין על העץ אפילו אם אי אפשר לקבורו מאיזה טעם. ב' לא תלין נבלתו כי קבר וגו' ועל אזהרה ראשונה מפרש הטעם. כי קללת אלהים תלוי. ופירוש מליצה זו פרש"י משל לשני אחים וכו' והוא ברייתא דר' מאיר ור' מאיר לטעמיה דסבירא ליה דעובד עבודה זרה אינו בכלל מגדף. ומכל מקום מצוה לתלותו ועל כן פירוש כי קללת אלהים תלוי כזה המשל. אבל חכמים סבירא להו דעבודה זרה בכלל מגדף ושניהם מכונים בשם מגדף כמו שכתב הרמב"ם הלכות עבודה זרה פ"ה ה"ו כל המודה בעבודה זרה כו' ה"ז מחרף ומגדף כו' לפיכך תולין עובד עבודה זרה כמו שתולין את המגדף כו' ומשום הכי מתפרש כמשמעו וכדתנן בסנהדרין מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם. ועובד עבודה זרה בכלל מברך. וקללת אלהים הוא ויותר מזה ביארנו עומק שיטת הרמב"ם בספר במדבר (טו,ל). פרשת מגדף בהרחב דבר. ועל אזהרה השני' מפרש הטעם. **ולא תטמא וגו'.** ומה שכתב הראב"ע שרוח הטומאה שורה על המת. ולפי זה היתה הדעת נותנת שאין זה מצוה אלא בארץ ישראל. אבל כלל גדול הוא שכל מצוה שאינה תלויה בקרקע נוהגת גם בחו"ל. וא"כ למאי כתיב ולא תטמא את אדמתך. דמשמעו דוקא ארץ ישראל. אלא בא למדנו דאפילו עובד כוכבים התלוי יש להסירו מזה הטעם שאף על פי שאין רוח הטומאה כ"כ כמו בישראל מכל מקום אסור באדמתך וכדכתיב בספר יהושע שכן עשו מזה הטעם.

פרק כב

פרק כב, ב

ב וְאִם-לֹא קָרֹב אַחִיךָ אֵלַיךָ וְלֹא יִדְעֶתָ וְאִסְפְּתוּ אֶל-תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דְּרַשׁ אַחִיךָ אֹתוֹ וְהִשְׁבַּתוּ לוֹ :

ואם לא קרוב אחיך אליך. אף על פי שידעתו מי הוא. או ולא ידעתו. בשני אופנים הללו. ואספתו אל תוך ביתך. לשון תוך משמעו שמירה מעולה כמנהג כלי ביתו. עד דרש אחיך אתו. אם היתה הכוונה שיחקור בעל האבידה עליו היה ראוי לכתוב עד דרש אחיך אחריו ואם נפרש אותו מלשון אות וסימן. היה ראוי להיות תיבת אותו מלא (וכ"ה באמת בזוה"ק פרשת חקת). אלא נכלל בזה שתי משמעויות. על אופן הראשון שבעל אבדה ידוע להמוצא אלא שהוא לא קרוב יהיה אצלו הפירוש עד שיבא בעל האבדה וידרשנו. ועל אופן השני ולא ידעתו מתפרש שידרוש אחיך הסימן. ועי' בספר בראשית ב' כ"ה ובספר במדבר כ"א ל' כ"ד ג'. שתי הוראות בתיבה אחת.

פרק כב, ג

ג וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמְרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל-אַבְדֹת אַחִיךָ אֲשֶׁר-תֵּאבֹד מִמֶּנּוּ וּמִצְאָתָהּ לֹא תֹכַל לְהִתְעַלֵּם :

וכן תעשה לחמורו וגו'. במסכת ב"מ (כז,א) עבדי צריכותא לכל הני פרטי לחידוש הלכה. לכל אבידת אחיך. מיותר ובא לרבות אפילו אבדת קרקע כדאיתא שם (לא,א). ועדיין אחיך מיותר. והכי מיבעי לכל אבדתו. ומזה דרשו במסכת עבודה זרה (כו,ב) לכל אבדת אחיך לרבות את המומר והוי כמו דכתיב לכל אבדה לכל אחיך.

(הרחב דבר:) והא שלא למדנו זה הדין מדכתיב בפרשת משפטים (כג,ד) כי תפגע שור אויבך. וכמו דאיתא בפסחים (קיג,ב) בקרא דפריקה כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו. ומיירי בשונא ישראל ומי שרי למיסניה הא כתיב לא תשנא את אחיך בלבבך. אלא מיירי בעביד עבירה. וא"כ הכי נמי באבידה דכתיב שור אויבך. מיהו למה שכתבתי בפרשת משפטים שם ובכמה מקומות. דבמקום דכתיב אויב סמוך לשונא פירוש בתרגום אונקלוס בעל דבבו. היינו מקניט בדברים היינו מחרפו מגדפו. ולפי זה מיושב שפיר לדעת הרמב"ם בהלכות דעות פ"ו הוא הדין שהמכה את חברו והמחרפו אף על פי שאינו רשאי אינו עובר על לא תשנא. משום הכי בלשון אויבך לא קשה שהרי אין בזה אזהרה מפורשת. אבל על שנאך דבלב ממש שפיר קשה.

מיהו דעת השאלות דרב אחאי סי' כ"ד אינו כל אלא כל שכן דעובר בזה הלאו. וא"כ קשה אמאי לא מדייקת הגמרא בפסוק הקודם דכתיב באבידה שור אויבך. דאפילו של רשע עובר עבירה חייב להחזיר. ונראה דבאמת משמעות אויבך שהוא אויב לך ולא שאתה אויבו. וא"כ

לא קשה ומי שרי למיסניה. מיהו בשנאך שפיר קשה. אחר שאינו שונא אלא בלב מאין יודע שהוא שונאך. ועל כן הפירוש שאתה שונאו משום הכי שפיר מקשה הגמרא ומי שרי. (.)

אשר תאבד ממנו ומצאתה. הוא מצוה שתמצאנה. פירוש דמצאתה משמעו דאתא לידך כמו שכתבתי מדיוק הלשון בפרשת שמיני. והזהיר הכתוב שאם תראה אזי ומצאתה. תקח לידך. ומכל מקום נכלל בזה שאם תביא לידך. והשבתו לו וכדמוכח בב"ק (ק"ג, ב) דלמד מזה דאבדת כותי אנס אף על פי דבא לידו מותר.

[ובזה מתיישב רומיא דגמרא ב"מ (כו, ב, ל, א) עיין בנימוקי יוסף ובשיטה מקובצת. ולדברינו ניחא דעובר בעשה ומצאתה].

פרק כב, ד

ד לא-תראה את-חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו :

הקם תקים עמו. לפי סוגית הג' בב"מ (לא, א) טעם מצות פריקה וטעינה משום צער בע"ח. אפילו טעינה איכא צערה דבהמה כדאיתא התם אלא פריקה איכא צער טובא. ולמאן דאמר צער בע"ח לאו דאורייתא. היה נראה טעם המצוה משום חסרון כיס דומיא דאבידה. ואפילו טעינה איכא חסרון כיס כדאיתא התם דאדהכי והכי בטל שוקא או אתי גנבי כו'.

אבל הרמב"ם כתב הטעם משום דבעל החמור עומד נבהל ויש לחוש שמא ישא על ממונו ויבא לידי סכנה. ונימוקו עמו שהרי בפירוש תניא (ב"מ לב, ב) בהמת ישראל ומשא גוי וכן להיפך אזלינן בתר בהמה ומפרש בגמרא משום דסתמא דמילתא אינש בתר חמרא אזיל. ואי איתא שהטעם משום חסרון כיס. הרי יש לחוש משום משא ישראל ג"כ. אלא עיקר הטעם משום שמירת נפש ההולך בתר המשא. והוא עומד נבהל על החמור והמשא ואיכא משום סכנה. והוא הדין אם ישראל מוליך עגלה טעונה משוי ונפל. איכא משום הקם תקים והינו כמו טעינה בשכר והכי נהוג.

(הרחב דבר:) והא שפסק הרמב"ם צער ב"ח דרבנן. הוא מסוגיא דפסחים (ק"ג, ב) מפרש שנאך דקרא בשונא ישראל ולא שונא עובד כוכבים. ואי שמום צער בע"ח מה לי ישראל או עובד כוכבים כדאיתא בב"מ שם (לב, ב). והגר"א בחו"מ סי' ער"ב סעיף יא הקשה על זה הפסק מהא דקיימא לן בהלכות שבת (כא, ט) צער בע"ח דאורייתא. ונראה דמחלק בב"מ שמזונותיו עליו ואסור לטעום בעצמו קודם שיתן לבהמתו. ממילא הוא הדין שאר צערא מה שאין כן בהמת חבירו. (.)

פרק כב, ה

ה לא-יהיה כלי-גבר על-אשה ולא-ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת ה' אלהיך כל-עשה אלה :

לא יהיה כלי גבר וגו' כל עשה אלה. לא מצינו על שני דברים תיבת כל. אבל באמת נכלל כאן ד' אזהרות. ומדויק בפרש"י באזהרה ראשונה כ' שתהא דומה לאיש כדי שתלך וכו' ועל

אזהרה שניה כתב לילך לישיב כו' ולא כתב לשון כדי. והענין דהאיש משונה מאשה גם בטבע גם במנהג. שנוי הטבע אי אפשר לשנות כרגע. כי אם בהרגל שעושה טבע שני. אבל מנהג הבגדים אפשר לשנות כרגע. והכתוב הזהיר על שני דברים. אזהרה ראשונה על שינוי הטבע שלא יהיה כלי גבר היינו כלי זיין שבטבע האשה לא תוכל לחגור חרב. אם לא שתרגיל עצמה בכך איזה משך ימים וא"כ הוא הכנה שאח"כ תוכל לשנות בגדיה ולילך בין הנשים. וממילא ג"כ להיפך שהאיש מזהר שלא להרגיל טבע נשים להתקשט וכדומה כדי שיוכל בקל להשתנות בבגדי אשה. ואזהרה שניה הוא שלא ילבש גבר שמלת אשה. היינו שנוי בגד עליון שמכסה כל הגוף ונקרא שמלה ולא יהיה ניכר עפ"י שנוי הטבע שלא הרגיל עצמו עדיין. ואין שנוי הבגד העליון הזה אלא תועלת לזו השעה שהולך בין הנשים. וכמו כן להיפך. והיינו כל עושה אלה. ועיין נזיר (נט,א).

פרק כב, ו

ו כי יקרא קן-צפור לפניך בדרך בכל-עץ או על-הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על-האפרחים או על-הביצים לא-תקח האם על-הבנים :

לא תקח וגו'. ראיתי בטעם המצוה כי הוא שילום גמול הרחמים. דהאם היה ביכלתה לפרוח מן האדם. אך בקשה להגן על האפרוחים או על הביצים. על כן תמלט. וזהו מסעיפי הרחמים. ומכל מקום אינו אלא גזירה.

פרק כב, ז

ז שלח תשלח את-האם ואת-הבנים תקח-לך למען ייטב לך והארכת ימים :

למען ייטב לך והארכת ימים. כבר ביארנו לעיל (ה,טז) בעשרת הדברות השניות טעם השנוי שכתב שם למען יאריכון ימך ואח"כ למען ייטב לך. שמזה הוכיחו חז"ל (קידושין ט,ב) דמיירי בעולם הנשמות שהוא עולם שכולו ארוך. ואח"כ בעולם התחיה שהוא עולם שכולו טוב. ומזה למדנו דכאן דכתיב למען ייטב לך ואח"כ והארכת ימים דמיירי בעוה"ז. משום הכי מתחלה היעוד על ההוה ואח"כ על הימים הבאים.

והא שייעד הכתוב שכר הרוחני במצות כיבוד אב ואם ושכר הגשמי במצות שלוח הקן. היינו כדי ללמוד מזה על זה. דמצד הסברא מגיע עבור כבוד אב ואם רק שכר בעוה"ז כיון שהוא מצוה שדעת האדם נותנת על זה. ומצות שלוח הקן רק בעוה"ב שהוא מצוה למעלה מדעת אנושי. כן שכרו צפון למעלה מהליכות זה העולם. א"כ אם היה כתוב בכבוד אב ואם שכר עוה"ז ובשלוח הקן שכר עוה"ב הייתי אומר דלהפוך לא. משום הכי כתיב בכבוד אב ואם שכר הרוחני מכל שכן בשלוח הקן. ושלוח הקן כתיב שכר בעוה"ז וכל שכן בכבוד אב ואם.

ומזה למדנו כמו כן בכל המצות שיש להם לכל אחד שכר בעוה"ז ובעולם הנשמות ובעולם התחיה והיינו דתנן בקידושין ספ"א כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ. ופרש"י מטיבין לו בעוה"ז ונוחל את הארץ חיי עוה"ב והיינו עולם התחיה כדתנן על

זה ריש פרק חלק (סנהדרין צ,א). שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. ומאריכון לו ימיו היינו עולם שכולו ארוך זה עולם הנשמות.

עוד זאת למדנו משנוי דהני קראי דבכבוד אב ואם כתיב על האדמה אשר ה' וגו' ובשלוח הקן כתיב סתם. ללמדנו דעיקר שכר התורה מסוגל לארץ ישראל שעל כן היא נקרא תורת אלהי הארץ. ומכל מקום נוהג בכל מקום. משום הכי פירשה תורה דאפילו כבוד אב ואם דהיא מצוה שכלית וא"כ הדעת נותנת שכל המקומות שוין. מכל מקום אחר שהזהיר הכתוב עליה נעשית חקה כמו שכתבתי שם. ומשום הכי סגולתה יותר בארץ ישראל. ולהיפוך אפילו שלוח הקן דהיא ודאי מצוה חקית מכל מקום שכרה בכל מקום. ומעתה למדין זה מזה וכל המצות למדין משניהם. וכמו דתנן שלהי מסכת חולין (קמב,א) ומה שלוח הקן שהיא כאיסור אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו לכל מצות שבתורה.

(הרחב דבר: והנה כל זה ביארתי לדעת תנא דמשנתנו דעל כל מצוה מטיבין בעוה"ז. אבל מבואר שם בקידושין דר' יעקב חולק וסבירא ליה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא זולת מצות גמ"ח שאדם אוכל פירות בעוה"ז ואיתא שם בברייתא ר"י אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית המתים תלויה בה. בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך בשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו כו' אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך. משמע דמפרש תרוויהו קראי בעוה"ב. ואם כן קשה שינוי הלשון מדוע הקדים בכבוד אב ואם למען יאריכון ימיך ואח"כ למען ייטב לך ובשלוח הקן להיפך ולא דבר ריק הוא.

ונראה דמכאן למד ר' יעקב הא דתנן באבות ר' יעקב אומר יפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב יותר מכל חיי עוה"ז. יפה שעה אחת בתורה ומע"ט יותר מכל חיי עוה"ב. ולכאורה שני המאמרים הללו סותרים זה את זה דאחר דיפה שעה אחת בתורה ומע"ט בעוה"ז. א"כ היאך יפה שעה אחת בעוה"ב יותר מכל חיי עוה"ז.

אלא הענין כמו שכתבתי בספר בראשית ב' ט' דמי שעובד את ה' מיראת העונש ואהבת שכר בזה יפה שעה אחת בעוה"ב יותר מכל חיי עוה"ז. וכדעתיה דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דיותר טוב שיקבל שכרו משלם בעוה"ב. וא"כ איזה טוב יש באריכות ימים בעוה"ז אחר שקורת רוח בעוה"ב יפה מזה. אבל בעובד מאהבת ה' ודאי יקרה שעה אחת עבודת ה' בעוה"ז יותר מחיי עוה"ב שאין בה עבודה. מעתה מי שעובד מאהבה ודאי ראוי לאריכות ימים בעוה"ז. דזהו שכרו שנח וערב לו יותר מחיי עוה"ב.

והנה בכבוד אב ואם כתיב כבוד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך. וביארנו שיעשה שלא בדעת אנוש הנותן על זה המצוה אלא רק משום שצוך ה' אלהיך. ובשלוח הקן וכדומה לא הוצרך להזהיר על זה. שהרי אין דעת האדם נותנת למצוה זו אלא שהקב"ה מצוה. וממילא עושה בשביל הצווי אחר שכן מי שנוהג כבוד אב בזה האופן הרי זה עובד מאהבה. ולמעלה מטבע אנושי שמבקש שכר. ומשום הכי כתיב למען יאריכון ימיך בעוה"ז כמשמעו דלאיש כזה הוא שכר גדול ואח"כ למען ייטב לך בעולם שכולו טוב. אבל בשלוח הקן מיירי

בעובד מיראה. א"כ אין בזה שכר בהארכת ימים בעוה"ז. משום הכי כתיב למען ייטב לך בעוה"ז והארכת ימים בעולם שכולו ארוך. ולא כתיב אריכות ימים בעוה"ז שאין בה שכר. והיינו שדקדק התנא בברייתא דקידושין הנ"ל לסיים אלא למען ייטב לך קודם ולמען יאריכון ימך. ובקרא דכבוד אב ואם כתיב תחלה למען יאריכון ימך. וקרא דכבוד אב קודם לשלוח הקן וגם בתחלת הברייתא הקדים זה הפסוק דכבוד אב לשלוח הקן. אלא לא דריש בסוף הברייתא אלא למען ייטב לך דכבוד אב ואם והארכת ימים דשלוח הקן. ולא דוקא נקיט למען יאריכון ימך. והאי גברא דחזי ר' יעקב לא היה עובד מאהבה. משום הכי מת מיד והגיע תיכף ומיד לחיי העוה"ב שיפה יותר מכל חיי עוה"ז.)

פרק כב, ח

ח כִּי תִבְנֶה בֵּית חֲדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקָה לְגִגְךָ וְלֹא-תִשִּׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ כִּי-יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ :
כי תבנה בית חדש ועשית מעקה. בספרי מבואר דהוא הדין בית ישן. והא דכתיב בית חדש בא ללמדנו דהבונה בית חדש ראוי לייסדה על דבר מצוה בתחילתה. והכי מבואר בזוהר פרשת מצורע. משום הכי צוה ה' להכין ביתו במצות מעקה. והא דלא כתיב כן במצות מזוזה. הוא משום דמזוזה אינו תלוי בבנין בית כ"כ. משום דמי שאין לו מזוזה רשאי לדור בלא מזוזה. רק שעליו מצוה לקבוע מזוזה כשישיג כמו שכתבתי בהעמק שאלה שאילתא קכ"ו אות ז'. מה שאין כן מעקה תלוי בבנין הבית דאסור לדור בלי מעקה. משום הכי שייך יותר לחדש ביתו במצות מעקה.

פרק כב, ט

ט לֹא-תִזְרַע כְּרֶמֶךְ כְּלָאִים פֶּן-תִּקְדָּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וּתְבוֹאֵת הַכֶּרֶם :
המלאה. היינו תבואה שכבר נתמלא השבלת ועומד ליקצר.
או הזרע. והכי פירוש בגמרא פסחים דכ"ה.

פרק כב, יא

יא לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעֲטָנָה צֹמֵר וּפְשָׁתִים יַחְדּוֹ :
לא תלבש שעטנז. היינו שוע טווי ונוז. וביאר הכתוב איזה שעטנז אסור כשהוא צמר ופשתים יחדו. מתחלה היה כל מין מהם שעטנז בפני עצמו ואח"כ חיברם בתפירה או בקשר. זהו משמעות הפסוק אבל ובגד כלאים שעטנז (ויק' יט, כט). משמע דמתחלה היה כלאים שעירבם ואח"כ עשאן שעטנז. והנפקא מינה בזה ביארנו בפרשת קדושים בס"ד.

פרק כב, יב

יב יְבַגְדִים תַּעֲשֶׂה-לָךְ עַל-אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה-בָּהּ :
תעשה לך. האי לך מיותר ואתי לדרשה בסוכה (ט, א).

אשר תכסה בה. לא כתיב אשר אתה מתכסה בה אלא אשר תכסה. ללמד דחובה להטיל ציצית לפני הלבשה ומכאן מבואר דאסור ללבוש טלית אם אי אפשר לו לעשות ציצית. וכבר ביארנו יפה בהעמק שאלה סימן קכ"ו.

פרק כב, יד

יד וְשֵׁם לָהּ עֲלִילַת דְּבָרִים וְהוּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע וְאָמַר אֶת-הָאִשָּׁה הַזֹּאת לְקַחְתִּי וְאָקְרַב אֵלַיהָ וְלֹא-מִצְאָתִי לָהּ בְּתוּלִים :

ואמר. הוא כמו ואמרת אוכלה בשר וכן הרבה דמשמעו המובן שכך הוא חושב וכמו שאומר וכן הפירוש להלן בפסוק ט"ז. ובמקום שמשמעו בדיוק יש הוכחה לכך ודוקא בלה"ק כמו בחליצה וביכורים וכן הרבה.

ואקרב אליה. ואבוא אליה מיבעי. וכלשון יעקב אבינו ואבואה אליה. אלא בא הכתוב ללמדנו בזה עיקר ענין הפרשה. דלכאורה היא תמוה מה תלה הענין במציאת בתולים. שהרי אפילו לא מצא בתולים אין עליה משפט מות אם לא בעדים שזינתה ואז אפילו מצא בתולים אין הוכחה להכחיש העדים שהרי אפשר להיות בתולים עוד הפעם כדתנן בפרק תינוקת (נידה טד, ב) אלא שאינו מצוי כ"כ כמו שכתבתי בבית שמואל סימן ס"ח סעיף ב. אבל במקום עדים אין הוכחה זו כלום. ואם כן מה זה ענין לבתולים.

אלא כך הענין דמיירי שהבעל יודע קודם נשואין מעדים שזינתה ואסורה עליו אלא שלא הלכו העדים לב"ד להעיד. ואפילו יאמר הבעל לב"ד שיש לו עדים אין לב"ד להזדקק לשלוח אחר העדים כל זמן שלא באו מעצמם אבל כשטוען שלא מצא בתולים. ואם כן יש הוכחה שזינתה על הבי"ד לחקור הדבר ולשלוח אחר העדים והנה לפי זה עשה הבעל שלא כדין שבא עליה אחר שכבר ידע מעדים שזינתה. והיינו שאומר לפי ב"ד ואקרב אליה. וזה הלשון מורה שאץ לעשות מעשה שלא כראוי להכי פירוש ב"ר (צ, ד) דבכל מקום דכתיב קריבה למיתה מיירי שמת לפני זמן הראוי והכי נמי הפירוש כי קרב אליה שלא כראוי לפי ידיעתו. [וכן לשון ישעיה הנביא ח, ג ואקרב אל הנביאה באשר היתה באותה שעה מתבודדת ומוכשרת לנבואה ולא היה שעת הכושר לאותו מעשה. אבל עפ"י הדבור קרב אליה] שהיה לו לפרוש ממנה ולחקור על העדים בב"ד ובפניה כדין או לגרשה. אבל קרבתי אליה והנה אמת שזינתה שהרי לא מצאתי בתולים. ואם כן על ב"ד לחקור את העדים אפילו עוד לא באו בעצמן.

פרק כב, טו

טו וְלָקַח אֲבִי הַנְּעָר וְאִמָּהּ וְהוּצִיאוּ אֶת-בְּתוּלֵי הַנְּעָר אֶל-זִקְנֵי הָעִיר הַשְּׂעָרָה :

והוציאו את בתולי הנערה וגו'. בזה הראו לדעת כי אין לב"ד לחוש לדבריו לשלוח אחר עדים כל זמן שלא באו מעצמם. וא"כ ממילא הדברים שקר שהרי אין לו עדים ואין רגלים לדבר. ואין זה רק עלילות דברים.

פרק כב, כ

כ ואם-אמת היה הדבר הזה לא-נמצאו בתולים לנער :

ואם אמת היה וגו'. הרי בי"ד מחויבים לחקור אם היא מותרת לבעלה. וגם הרי רגלים לדבר שזינתה ומביאים העדים. וכאשר מתברר כי כן שזינתה. אז והוציאו וגו'. נמצא לפי הפשט מבואר לפי עומק הדין במה שדקדק הכתוב ואקרב אליה.

פרק כב, כב

כב כ-ימצא איש שכב עם-אשה בעלת-בעל ומתו גם-שניהם האיש השכב עם-האשה והאשה ובערת הרע מישראל :

כי ימצא איש וגו' ומתו גם שניהם. אריכות הדברים מלמדנו שיש בפרשה זו נוספות על הכתוב בפרשת קדושים מות יומת הנואף והנואפת. וגם לשון גם שניהם האף שיש בזה דרש חז"ל מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו דמשמעו דאף על פי שאין הדעת נוטה להשוות שניהם בעונשן מכל מקום כך דעת התורה.

ונראה לבאר עפ"י הקדמה לשון כי ימצא דאף על פי דתניא בספרי כי ימצא בעדים מכל מקום על כן יש בזה עוד כוונה דלזה לבד לא והצרך הכתוב שלא יענשו אלא עפ"י עדים אלא עיקר משמעו כאן שחפשו אח"כ ומצאו כי כן. וכהא דתניא בספרי פרשת שלח על הפסוק וימצאו איש מקושש עצים מלמד שמינה משה שומרים ומצאו אותו מקושש. ונתבאר שם דמזה מוכח שהיו חשודים אותו הדור על חילול שבת. ומשום הכי על הבי"ד לחקור על זה. וכמו שעשה כן נחמיה הפחה בזמנו והכא נמי אשמעינן דבר חידוש, דיש עת שב"ד שולחים לחקור על האדם אם הוא עובר עבירה ומצאו שכן הוא. שהוא שוכב עם אשה. והיינו משום שהיה אותו איש נטען על האשה מקודם, אלא שלא באו עדים לבי"ד. והנפקא מינה בכל זה הוא שהרי אם נמצא בעדים פתאום מעשה זנות, אף על פי שמתרים בשניהם כדין ומקבלים התראה האיש והאשה ואין פורשים זה מזה. מכל מקום אי אפשר להעניש אותה משום דילמא היתה אנוסה תחלה וקיימא לן בכתובות (נא,ב) אמר רבא כל שתחילתו באונס וסופו ברצון אפילו אומרת הניחו לו כו' מותרת לבעלה מאי טעמא יצרא אלבשה. ואפילו אבוה דשמואל דלא סבירא ליה הכי, אינו אלא לענין היתר לבעלה. אבל הא כולי עלמא מודי שאינה נהרגת, דבלא זה אין אנו מוצאים ידינו ורגלינו בפירוש הפרשה הסמוכה (פסוק כג-כז) דהכתוב מחלק בין מציאה בעיר (כג-כד) לבשדה (כה-כז) וכאשר יבואר.

מעתי מבואר פרשה זו דמכל מקום אם יצא איש הנטען עליה שהוא שוכב וגו' אזי ומתו גם שניהם. אפילו האשה שמזה הדבר ברור שברצון נכנסה תחלה עמו כדי לזנות.

(הרחב דבר: ומזה יש ללמוד לענין מה שהעלה הנמוקי יוסף יבמות פ"ב (כד,ב) על הא דתניא ואם באו עדי טומאה יוציא. דקמ"ל שאף על פי שאין אנו יודעים אם היה באונס או ברצון תולין שהיה ברצון. שאין הדין ברור אלא באופן דתנן התם הנטען על האשה והוציאה מתחת ידו, ופרש"י נחשד. ועל זה אמר רב שם (כד,ב) ובעדים פירוש עדי ביאה וכפירוש

הנמוקי יוסף שאין אנו יודעים אם מתחלה היה ברצון מכל מקום אסורה לבעלה. אבל דוקא בנטען עליה מה שאין כן באינו נטען באמת נאמנת לומר שמתחלה היה באונס. והכי הוכחנו בהעמק שאלה סי' קל"ד אות י"ב דעת רש"י בכתובות (ט,א.).

פרק כב, כג

כג פי יהיה נער בתולה מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה :

בעיר. היינו בדרך הילוכה בשבילי העיר במקום שאנשים שומעים צעקת אדם.

והנה ידוע הקושי בפרשה זו. שהרי אין אדם נהרג אם לו בהתראה וקבלת המותרת להתיר עצמו למיתה א"כ מאי נפקא מינה בין עיר לשדה. וכתב הרמב"ן בנימוקי הפרשה דמיירי שראו מרחוק והתרו בהם. וזה הישוב כתב בעל מגדול עוז על מה שכתב הרמב"ם ריש הלכות נערה בתולה דיש נפקא מינה בין עיר ושדה לענין קנס אונס ומפתה. והשיג הראב"ד על זה מה תועלת שיש בזה אם יש עדים יבואו ויעידו. ואם אין עדים אין קנס ויישב על זה במגדל עוז שראו עדים מרחוק כו'. ובביאור הפרשה הוא דוחק יותר שהרי צריכים העדים לשמוע קבלת ההתראה. ויותר קשה על רבינו הראב"ד שלא נתיישב דעתו בזה הישוב. א"כ היאך מפרש פרשה זו שקשה יותר. אלא עיקר הפרשה מיירי שבאו עדים בשעה שכבר היה עמה בתשמיש והתרו בהם וקבלו התראה. מעתה אם תחלת התשמיש היה באונס אף על פי דלבסוף קבלה התראה פטורה כמו שכתב הרמב"ם הלכות סנהדרין פ"כ ה"ג אבל האשה הנבעלת באונס אפילו אמרה אחר שנאנסה הניחו לו ה"ז פטורה מפני שיצרה נתגבר עליה. מעתה מלמדנו פרשה זו דאם נמצאו בעיר שניהם חייבים מיתה. דאף על פי שבתחלה לא היתה בהתראה והוא הדין כשוגגת מכל מקום לא מהני סברא דיצרה נתגבר עליה אלא באם היתה מתחלה אנוסה. כמו שכתב מרן הכסף משנה דכיון דמכח אונס קא אתי. אבל אם היה תחלה בשוגג ואח"כ במזיד לא אמרינן יצרה אנוסה ופטורה. והכי מוכח מלשון הרמב"ם הנזכר שכתב הנבעלת באונס. ולא כתב שנבעלה בלא התראה אפילו אמרה אחר שהתרו בה הניחו לו כו'. אלא פשיטא דבכהאי גוונא חייבת.

ומזה יש ללמוד כמו כן לענין לאסרה לבעלה. דאם בתחלת ביאה היתה בשוגג כסבורה שמת בעלה ובתוך התשמיש נודע לה שהוא חי. ולא השמיטה עצמה מן הבועל אסורה לבעלה.

פרק כב, כד

כד והוצאתם את שניהם אל-שער העיר והוא וסקלתם אתם באבנים ומתו את-הנער על-דבר אשר לא-צעקה בעיר ואת-האיש על-דבר אשר-ענה את-אשת רעהו ובערת הרע מקרבך :

את הנערה על דבר וגו'. זה טעם על עיקר עונש מיתה. ואינו טעם על חומר העונש שבסקילה ולא בחנק כשאר אשת איש. ולא נתנה תורה טעם על זה. אבל בעונש הבועל נתנה תורה טעם על חומר העונש שהוא בסקילה.

ואת האיש על דבר אשר ענה וגו'. ופירוש הרמב"ן על אשר עינה אף על פי שהיה ברצון מכל מקום לא היה בפתוי. וזה תמוה מה לי אם היה פתוי או לא ויותר תמוה הא דתניא בספרי כשהוא אומר על דבר עפ"י התראה אין לי אלא בעיר בשדה מנין ת"ל ואם בשדה. מאי מלמדנו התנא והרי זיל קרי ביה רב הוא.

אלא עיקר פירוש אשר עינה מבואר עפ"י הגמרא יומא (עז,ב) הא תשמיש גופא איקרי עינוי שנאמר וישכב אותה ויענה א"ל התם שעינה מביאות אחרות. וביארנו בספר בראשית שם הכוונה דבמה שטינף את דינה הצטערה שלא תהא יכולה להנשא לאיש הגון לה והיתה מעונה מביאות אחרות של בעל. וזה הפירוש הוא כאן דמשום הכי הוא בסקילה החמורה יותר מביאת נשואה שהוא בחנק משום שעינה אותה. דהמפתה נשואה מפתה אותה שלא ידוע הדבר לבעלה. אבל נערה המאורסה אחר שנתפתית בשעת מעשה היא מצטערת שתהיה אסורה לבעלה כי לא ימצא לה בתולים ותהי מעונה מביאת אחרות של בעלה. משום הכי החמירה תורה עליו בסקילה והיינו דתניא בספרי על דבר עפ"י התראה. דסלקא דעתך דמשום זה לבד שמצערה במה שאוסרה על בעלה הוא נסקל, וא"כ אפילו היה שלא בהתראה קמ"ל דמכל מקום דוקא כשהוא נהרג בלא זה היינו בהתראה אז נסקל מזה הטעם. ותני עוד אין לי אלא בעיר, שהוא ברצון ונאסרה על בעלה אז הוא בסקילה מזה הטעם בשדה מנין פירוש אחר שהיה באונס והרי היא מותרת לבעלה מנא לן שהוא בסקילה ת"ל ואם בשדה וגו' מוסף על ענין ראשון שהוא בסקילה. ובזה נתבאר ממילא הא שהקדים הכתוב טעם האשה לשל איש. היינו משום דטעמא דידה הוא על עיקר המיתה. וטעם האיש הוא על סקילה. ותו, שבא בזה לאסמכיה עונש האיש בסקילה לפרשה הסמוכה ואם בשדה דגם שם בסקילה.

פרק כב, כה

כה ואם בשדה ימצא האיש את-הנער המארשה והחזיק-בה האיש ושכב עמה ומת האיש אש-שכב עמה לבדו :

ושכב עמה. בספר ויקרא ט"ו ל"ה ביארנו דבכל מקום דכתיב לשון עמה בשכיבה משמעו ברצון דבאונס כתיב ושכב אותה ובא ללמדנו כאן דאפילו היה סופה ברצון מכל מקום כך הדין וכמו שכתבתי לעיל וכאן קמ"ל דהוא הדין לענין שאר עונש ב"ד כאשר יבואר.

פרק כב, כו

כו ולנער לא-תעשה דבר אין לנער חטא מות כי כאשר יקום איש על-רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה :

אין לנערה חטא מות. לא בא הכתוב לומר שלא תהרג שהרי אפילו מספק אם היה תחלה באונס או ברצון אינה נהרגת אלא מלמדנו שאפילו עונש בעלמא על שהגיע לידה בפשיעותה מה שיצאה בשדה וכדתניא בספרי לעיל ומצאה איש בעיר אלו לא יצאה בעיר לא היה

מסתקף לה וכל שכן בשדה וא"כ הגיע לה בפשיעותה חטא גדול של מות וראוי לקונסה וכדומה עונשי ב"ד. על זה אמר הכתוב ולנערה לא תעשה דבר שום ענין.
כי כאשר יקום וגו'. והרי כבר נענשה במה שנאנסה ונפגמה, משום הכי לא תעשה דבר עוד.

פרק כב, כז

כז כי בשדה מצאה צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה :

צעקה הנערה וגו'. בחזקה ברורה שצעקה מתחלה משום הכי לא תענש בשום דבר עוד.

פרק כב, כח

כח כּי-ימצא איש נער בתולה אשר לא-ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו :

ושכב עמה. גם כאן קמ"ל אפילו סופו ברצון מכל מקום הוא חייב קנס אונס מתחלה.
ונמצאו. הוא מיותר ומשמעו כאן בעדים כדתניא בספרי. וקמ"ל דלא נימא דכמו שהקדים הכתוב דאם בשדה מצאה הרי זה ברור שהיה באונס. להכי מלמדנו הפסוק דלענין לחייב קנס בעינן שיהא עדים שהיה באונס מתחלה.

(הרחב דבר: מיהו לדעת הרמב"ם שכ' דאם בשדה מוכח שהוא אונס ודאי. צ"ל דדוקא ושכב עמה שרואין שהיה הסוף ברצון. אין לחייב את הבעל משום אונס אלא אם היו עדים שהיה תחלה ג"כ באונס. מה שאין כן אם לא ראו שהיה בסוף ברצון. יש מזה להוכיח שהיה אונס מתחלה ועד סוף. והראב"ד אינו מחלק בדבר. ולעולם בעינן עדים.)

פרק כג

פרק כג, א

א לא-יקח איש את-אשת אביו ולא יגלה כנף אביו :

ולא יגלה כנף אביו. דאשה שנשאת בחופה מיקרי פרישת בגדו עליה כלשון הכתוב בבגדו בה. ופירשו במסכת קדושין שפירש טליתו עליה. משום שמנהגם היה להתכסות בחופה בבגד החתן והכלה. אבל בלי חופה מיקרי כנף שאינו פרישת כל הבגד אלא כנף בעלמא והיינו שאמרה רות לבועז ופרשת כנפך על אמתך כי גואל אתה. והביאור שם שרצתה שישאנה ואף על פי שאין זה כבודו שיא אותה בחופה כאשה. מכל מקום בתורת גאולה כמו יבום יקחנה שאין בה נשואין ממש משום הכי מיקרי פרישת כנף. וכן כאן פירוש כנף אביו או באנוסת אביו או בשומרת יבם של אביו. שאינה אצלו אלא בכנף ופליגי בזה תנאי (יבמות צז,א) כידוע.

פרק כג, ב

ב לא-יבא פצוע-דכּה וכרות שפכה בקהל ה' :

לא יבא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה'. בא הקבלה (יבמות עה,א) דמיירי בישראל פ"ד שלא ישא אשה בת ישראל והיינו דבר הלמד מענינו באזהרות הסמוכות כאשר יבואר. אבל לפי הפשט מיירי בגר פ"ד וכ"ש שלא יקבלו אותו להשיאו אשה בת ישראל. ועיין מה שכתבתי בהעמק שאלה סי' קנ"ב אות ה'. שיש איזה חומר בגר מכל ישראל לדעת השאלות. והוא משום דפשט הכתוב מיירי בגר.

פרק כג, ג

ג לא-יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא-יבא לו בקהל ה' :
לא יבא לו. לפי הפשט קאי לו על דור עשירי. היינו שלא יהיה לו בנים נתוספים עליו בקהל ה'. וזהו אזהרה שלא ישא בת ישראל לאשה.

פרק כג, ד

ד לא-יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא-יבא להם בקהל ה' עד-עולם :
לא יבא להם. לפי הפשט לא ישאו אשה בת ישראל ויבא להם בנים בקהל ישראל והדרש ידוע.

פרק כג, ה

ה על-דבר אשר לא-קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את-בלעם בן-בעור מפתור ארם נהרים לקללך :
על דבר אשר לא קדמו וגו'. טעם על שניהם שלא קדמו בשאלת שלום כנהוג. רק מכרו להנאתן.
ואשר שכר עליך וגו'. הוא טעם מיוחד במואב.
מפתור ארם נהרים. והיה סכנה גדולה בעברו משם לבלק דרך מחנה ישראל שהיה בין ארם נהרים ובין מואב כמו שכתבתי בפרשת בלק.

פרק כג, ו

ו ולא-אבה ה' אלהיך לשמע אל-בלעם ויהפך ה' אלהיך לך את-הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך :
את הקללה לברכה. לא תימא הרי לא היה רק רצון שאין בו ממש. אבל לא כן הדבר שהיה ודאי קללה אלא שהפכו לברכה.

פרק כג, ז

ז לא-תדרש שלמם וטבתם כל-ימיה לעולם :
שלומם. בשביל שלא קדמו לשאול בשלום.

וטובתם. בשביל שחרשו רע.

פרק כג, ח

ח לא-תתעב אדמי כי אחיך הוא לא-תתעב מצרי כי-גר היית בארצו :

אדומי. ולא כתיב בני עשו כי לא נזהרו אלא על אומה הדרה בארץ שעיר הוא אדום. ורק אלה נקראו אחינו בנחלת אבינו אברהם. כמו שכתבתי לעיל ב' ד' ועיין ס' בראשית ל"ו כ"א.
כי אחיך הוא. רצה הקב"ה להרגיל את ישראל במעלת הנפש. וכל שהנפש גבוהה יותר מקרב את קרוביו. על כן צוה אותו לזכור אחוה לבני אדום.
כי גר היית בארצו. גם זה מתכונת הנפש המעלה לגמול טובה ולא להיות כפוי טובה ונקרא נבל. על כן הרגיל הקב"ה אותנו במצוה זו.

פרק כג, ט

ט בנינים אשר-יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה' :

יבא להם בקהל ה'. יתוסף עליהם בקהל ה' כמו שכתבתי לעיל.

פרק כג, י

י כי-תצא מחנה על-איביך ונשמרת מכל דבר רע:

ונשמרת מכל דבר רע. פרש"י משום שעת סכנה והשטן מקטרג. והכי איתא בירושלמי שבת פ"ב ה"ו על זה הפסוק ולעיל ו' י"ב ביארנו עוד טעם באשר הקב"ה שורה אז במחנה ישראל. והרי הוא דומה לפלטין של מלך וכל דבור רע הרי הוא באזני ה' כמו שהיה בהיות ישראל במדבר עוד יש טעם מה שכתב הרמב"ן כאן באשר במחנה עלול לכל שקץ ותועבה. והוספנו לעיל שם (ו,י) הסיבה לזה משום שהותר מאכלות אסורות והמה גורמים לטמטם נפש הישראלי. וכבר הזהיר הרבה לעיל על זה השמר לך פן תשכח את ה' וגו' וכל הענין וכאן כפל הענין משום הוספה שהובאה כאן.

פרק כג, יא

יא כי-יהיה בך איש אשר לא-יהיה טהור מקרה-לילה ויצא אל-מחוץ למחנה לא יבא אל-

תוך המחנה :

מקרה לילה. והוא אות על הרהור ודבור בדבר ערוה ביום הקודם לו אזי ויצא מחוץ למחנה וגו'. כבר נדרש על זה. אבל לפי הפשט הענין נוגע ביחוד למחנה היוצא למלחמה ואין שם מחנה שכינה אלא מחנה לוויה שהיו מסבבים את הארון שהלך עמם ויבואר עוד לפנינו.

פרק כג, יב

יב והיה לפנות-ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל-תוך המחנה :

והיה לפנות ערב וגו'. זה פלא לפי הפשט למה לא יטבול בבוקר ויהיה טבול יום. ורשאי במחנה לוויה וכבר נדרש על זה ג"כ שלהי מסכת נזיר (טו,א). אבל לפי פשט הענין מיירי בהולכי מלחמה והזהיר הכתוב שלא יעשה כמו שאדם עושה בביתו שהולך וטובל ובא למחנה היינו לעיר אלא לא יבא כל היום אל המחנה כי אם לפנות ערב יטבול ויבא כבוא השמש והוא כדי שיבוש מזה מאד בהיותו בקרב אנשי החיל מה שאין כן בהיותו בעירו ובביתו מי ידענו. זהו פשטו של דבר. ומכל מקום חז"ל פירשו לפי הקבלה דמיירי גם שלא בשעת מלחמה בייחוד והוא כוונה שניה.

פרק כג, טו

טו כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא- יראה בך ערות דבר ושב מאחריך :

כי ה' אלהיך וגו' והיה מחנך קדוש. הוא טעם על נקיות של צואה. שהוא כמו שהמלך מתהלך במחנה ואינו דרך ארץ שלא יהיה נקי. אבל מכל מקום העדר הנקיות אינו סיבה להשיב המלך מן המחנה. אבל ולא יראה בך ערות דבר. אז גם ושב מאחריך. שהוא מסלק מורא וכבוד השכינה. ובגמרא למדו מכאן דהרהור תורה אסור בבית הכסא ובבית המרחץ. וכן במקום ערוה כדאיתא בשבת (קנ,א). וגם זה שייך ביחוד לשעת מלחמה שהיו מוזהרים להעמיד אנשים לעסוק בתורה כמו שכתבתי לעיל ו' י"ז יעו"ש ומזה למדנו דהוא הדין בכל מקום.

פרק כג, טז

טז לא-תסגיר עבד אל-אדניו אשר-ינצל אליך מעם אדניו :

אשר ינצל אליך. דייק הכתוב אליך לא משום שבא להנצל משעבוד אדוניו והיה בורח לאיזה מקום. בזה האופן אין לקבלו אלא באופן שבורח דיקא אליך באשר רוצה להתגיר ולהכנס תחת כנפי השכינה. ובבית אדוניו לא יכול לעשות כן.

פרק כג, יז

יז עמך ישב בקרבך במקום אשר-יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו :

עמך ישב. אם ירצה לעבוד אותך ולישב עמך לאיזה בית שבא ראשון אזי ישב. ואם לא ירצה להשאר בביתך אלא בבית אדם אחר בקרבך וגו' או גם להיות משוחרר לגמרי ולישב כישראל.

באחד שעריך בטוב לו. אשר יראה טוב לפניו באותה עיר ואם ישאל בעצה איך לעשות אזי **לא תוננו.** כטוב לפניו באמת כן תמליך אותו.

פרק כג, יח

יח לא-תהיה קדשה מבנות ישראל ולא-יהיה קדש מבני ישראל :

ולא יהיה קדש. פרש"י משכב זכור. וכבר הקשה הרמב"ן על זה ובאמת הא דאיתא בגמרא סנהדרין שאזהרה על משכב זכור למדנו מהאי קרא אינו אלא שמרומז גם זה כאן אבל אינו עיקר הפסוק אלא כמו שכתב הרמב"ן נשואין עם עבד ושפחה שאין לו בהם קדושין. אבל לפי"ז הטעם משום שאין בקדושין הוא הדין נשואין עם עובד כוכבים ועובדת כוכבים שאין קדושין תופסין בהם. ובאמת אין בהם אזהרה אלא משום פן יסיר מאחרי כמבואר לעיל (ז' ג-ד). וזה הטעם לא שייך בשפחה שמשועבדת לו. וכן ישראלית לעבד לא שייך החשש כ"כ שיסיר העבד את בניו מאחרי ה'. אבל נגד זה לאו לא יהיה קדשה ולא יהיה קדש מיוחד רק בשפחה ועבד משום פריצות בביאה ולא בעובד כוכבים ועובדת כוכבים. והיינו משום שאין בהם הפקרות בביאה כמו עבדים שמרבים זמה כדאיתא בפסחים דקי"ג ב' חמשה דברים צוה כנען וכו'. ושפחות דפריצא ושכיחא טובא כדאיתא בגיטין פרק א' (יג,א) ומשום הכי נקראו קדש וקדשה.

פרק כג, יט

יט לא-תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל-נדר פי תועבת ה' אלהיך גם-

שניהם :

גם שניהם. הוראת זה הלשון ביארנו לעיל כ"ב כ"ב לדמות דבר שאינו פשוט כ"כ לדבר הפשוט יותר. והכי נמי אתנן זונה הדבר מובן שהוא תועבה באשר זנות הוא ראש כל תועבה. אבל מחיר כלב אינו דבר מושכל אלינו מפני מה הוא תועבה. ובמה כלב גרוע מחזיר ושאר דבר טמא ואמאי מחירו גרוע מכל דבר. על זה ביארה התורה דגם שניהם שוין בשם תועבה. ועל כן יש בזה סיבה רוחנית ברוח חיים של כלב. ומשום הכי מחירה תועבה ואסור להקרבה. **(הרחב דבר: ומצאנו מאמר תמוה במסכת ר"ה (ד,א) נצבה שגל לימינך בכתם אופיר. בשכר שחביבה תורה לישראל ככלבתא לאוה"ע זכיתם לכתם אופיר. והמשל תמוה. והענין דמשונה אהבת שני הדברים הללו שאינו מושג למי שאינו שקוע באהבה זו. ולא כמו כל אהבות שהמה מובנים לכל בני אדם על פי שאין כל האדם שוין בטבען וזה אוהב דבר זה יותר וזה אוהב דבר זה ביותר. אבל מכל מקום הכל מבינין סוג אהבה של כל דבר. מה שאין כן אהבת התורה לישראל מה שמתקשר ההוגה בה באהבה ושוגה בה. וכן אהבת הכלבתא לאוה"ע השוגים בה מה שהוא משוקץ ומתועב בעיני האדם שאין לו אהבה זו. המה דברים נפלאים. ומזה יש להבין ולהשכיל כי דבר רוחני יצוק בהם. היינו אורייתא וישראל כולא חד. משום הכי בהגות ישראל בתורה מתקשר בה כמו בן המתקשר באמו בשעה שמדבר בה. וכן רוח הכלב עם אוה"ע השוגים בה. והכי קאמר בשכר שחביבה תורה לישראל באותו אופן נעלה שאינו מושכל לדעת אנושי כמו אהבת כלבתא כו').**

פרק כג, כ

כ לא-תשיך ולאחיך נשך כסף נשך אכל נשך כל-דבר אשר ישך :

לא תשיך וגו'. ריבוי הלשון מורה על המבואר בשאלות שאילתא מ"ב דלשון לא תשיך משמעו לא תאכיל איסור שמכונה בלה"ק נשיכה כמו דכתיב בספר מיכה ג' על הנביאים המתעים את עמי הנושכים בשיניהם וקראו שלום. ופירוש בתרגום יונתן מאן דמוכיל להון והוא לשון מגונה על אכילה מאוסה וכן הוא לשון גמרא עבודה זרה (לה,ב) איבו הוי מנכית ואכיל פת אבי מצרי ופרש"י מנכית נושך.

וכך משמעות פסוק זה לא תשיך לאחיך לא תאכיל איסור. והדר מפרש הפסוק באיזה איסורא מיירי נשך כסף או נשך אוכל.

כל דבר אשר ישך. בארו חז"ל (ב"מ עה,ב), ובספרי אפילו דבור ושאלית שלום למלוה אסור. אבל פירשה תורה איזה דבור אסור.

אשר ישך. רצונו שהוא נושך את דעתו ודוחקו לעשות כך בשביל המלוה. ובלא זה לא היה נותן לו שלום או לא היה מדבר עמו משום הכי הרי זה רבית. אבל אם אינו נושך לדעתו, שגם בלא זה היה עושה כן, אין בזה איסור.

והנה ייחד הכתוב נשך כסף נשך אוכל משום דסתם מלוה בארץ ישראל בישובה בבית ראשון היה לצורך עבודת הארץ כמו שכתבתי לעיל ט"ו ב' משום הכי יש לזה מעטות לקנות תבואה ויש לזה תבואה.

פרק כג, כא

כא לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך למען יברכך ה' אלהיך בכל משלח ידך על-הארץ אשר-אתה בא-שמה לרשתה:

לנכרי תשיך וגו'. הוסיף הכתוב במלוה שאין לצורך עבודת הארץ כדרך הנכרי בארץ ישראל כמו שכתבתי שם (לעיל טו,ב) שאין לו קרקע ואחזזה בארץ ולזה לאיזה עסק ועל זה הזהיר הכתוב לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך. ולא תאמר כי אחר שהוא מסחור רשאי לשלם רבית דמכל מקום לא חלקה תורה. ועל זה סיים הכתוב **למען יברכך ה' אלהיך בכל משלח ידך.** היינו מסחור שאדם עושה במעותיו כמו שכתבתי כמה פעמים.

על הארץ אשר אתה וגו'. אף על פי דאין חילוק בזה ארץ ישראל לחו"ל. מכל מקום שכר מצות וחקי התורה גדול יותר בארץ ישראל שעל כן היא נקראת תורת אלהי הארץ. וכבר ביארנו בספר שמות פרשת כבוד אב ואם.

פרק כג, כד

כד מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיך :

תשמור. אם הוצאת דברים שלא לעשות.

ועשית. אם נדרת לעשות.

כאשר נדרת וגו'. לא אם נדרת בדבר הרשות לגמרי. ולא בנודר לעשות דבר חובה כמו להניח תפילין אלא אם נדרת לה' אלהיך נדבה. שהוא מצוה ואינו חובה חל הנדר בעשה כמו נדרי צדקה, כידוע בפוסקים, דהוי כמו גדר נדבה שהוא מצוה ולא חובה.

פרק כג, כה

כה כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל-כליך לא תתן :

כי תבא בכרם רעך. על כורחך בפועל הכתוב מדבר, שהרי בלא זה אסור לבוא בכרם רעהו. כמו שאסור לעמוד על קמת רעהו משום עינא בישא אלא בפועל הכתוב מדבר. **כנפשך.** היינו אחר שביעה והוא אוכל לתענוג ותאות נפש. או שבעך משבר רעבונו.

פרק כג, כו

כו כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמט לא תניף על קמת רעך:

וחרמט לא תניף. איסור חדש מה שאינו בכרם דשם לא הוזהר לתלוש הענבים בכל שבוצר לבעליו. אבל בקמה האזהרה שלא יקטוף כי אם ביד ולא בכלי שקוצר לבעלים. והטעם דבכלי בצירה אפשר לבצור מעט או הרבה כפי שנדרש אבל בחרמט אי אפשר לקצור פחות ממלא החרמט ואפשר שלא יהיה נצרך לאכילת מלא חרמט. על כן אסרה תורה שלא יקצור לעצמו כלל.

פרק כד

פרק כד, א

א כי-יקח איש אשה ובעלה והיה אם-לא תמצא-חן בעיניו כי-מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו :

ובעלה. לא כתיב ובא אליה כלשון הכתוב כ"ב י"ג אלא ובעלה משמעו דוקא גמר ביאה וכמו שכתבתי לעיל כ"א י"ג בפירוש תבא אליה ובעלתה. והנה איתא בקדושין (י,א) אביעיא להו תחלת ביאה קונה או סוף ביאה קונה ומסיק כל הבעל דעתו על גמר ביאה. ונתקשו התוס' הרבה מסוגיא דיבמות (נה,ב) דאיתא שם דהעראה קונה. והגאונים והרי"ף חילקו בין קדושין לקנין חופה ונשואין. ולא נתבאר מקור החילוק. ונראה משום דלשון בעילה משמעו דוקא גמר ביאה. ולענין קדושין נפקא לן דביאה קונה מדכתיב כי יקח איש אשה ובעלה. או מדכתיב בעולת בעל כמבואר שם (ט,ב). משום הכי אינה נקנית אלא בגמר ביאה. מה שאין כן קנין חופה ונשואין דלאו מלשון בעילה נפקא לן.

ולפי הפשט לדלא מיירי כאן בקנין אלא כך משמעות הפסוק דאפילו אחר שבעלה בגמר ביאה והרי הוא מקושר עמה בכל היותר אפשר וראוי לאישות מכל מקום אם לא תמצא חן בעיניו

אפשר לגרש. ולהלן (פסוק ג) אשמעין קרא דאפילו באירוסין בעלמא בעינן גם בספר כמו נשואה כאשר יבואר

[והא דאיתא בקדושין דנפקא לן קיחה קיחה לענין קדושין הוא גזירה שוה המקובלת, וכוונה שניה בפסוק כי יקח בכסף או ובעלה היינו שיקנה בבעילה. אבל פשטא דקראי פירוש כי יקח היינו נשואין, ואפילו בעלה בגמר ביאה. ומכאן נפקא לן דמהני גט אפילו לנשואה].

כי מצא בה ערות דבר. דבר ערוה מיבעי ליה. אלא ערות דבר משמעו - לא ערוה ממש שזינתה. אלא דברים מכוערים ודברים שהמה לחרפה לפניו.

ושלחה מביתו. משמעו שיוציאה מביתו וכמו שכתב הרמב"ם הלכות גירושין (א,ב) בזה הלשון ולא נאמר ושלחה אלא אם גירש ולא הוציאה מביתו ה"ז כמו שהחזיר את גרושתו לפיכך צריכה הימנו גט שני עכ"ל. אכן א"כ והוציאה או וגרשה מביתו מיבעי. דמשמעו שלחה הוא לרצונה כמו ושלח לכם את אחיכם אחר, ושלחתה לנפשה, וכן הרבה. אלא מזה למדנו דיש גירושין מחמת שהיא רוצה בכך, שחוששת לעיגון או ליבום וחליצה וכדומה, על זה כתיב ושלחה היינו לנפשה ורצונה. ובפעם השניה כתיב עוד ושלחה מביתו וניתן לדרוש עוד שעושין שליח לגרש.

אבל בפעם השלישית דכתיב אשר שלחה ולא כתיב מביתו משמעו אשר נתן לה גט פטורין ונקרא הגט ע"ש הפעולה שע"ז הוא משלחה. ומזה למדנו לעיל (כא,יד) בפרשת יפת תואר ושלחתה לנפשה בגט פטורין כמו שכתבתי שם בשם הספרי.

פרק כד, ב

ב וַיֵּצֵא מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיתָה לְאִישׁ-אַחֵר :

ויצאה מביתו. הוא מיותר גם והלכה מיותר ומה מקרא חסר ושלחה מביתו והיתה לאיש אחר. אלא בא ללמדנו דרך ארץ שכל זמן שלא נתגרשה ויצאה מבית אישה ממש, לא תלך לראות איש אחר. אף על פי שיודעת שעומדת להפטר מבעלה מכל מקום היא פריצות וכדאיתא בשוחר טוב על ספר שמואל שנתגנתה אביגיל במה שנתנה עיניה על דוד בעוד נבל אישה חי אף על פי שידע שימות מכל מקום הוא פגם.

והיתה לאיש אחר. משמעו אירוסין. והכי דעת חכמים דר' יוסי בן כיפר ביבמות (יא,ב).

פרק כד, ג

ג וַשְּׂנֵאָה הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֵת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָה מִבֵּיתוֹ אוּ כִי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר-לָקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה :

ושנאה. רש"י פירוש בשורה היא. ולפי הפשט הוא בתורת מצוה כיון שיש עליה דברים מכוערים. והוא (השני) לא נשאה עדיין. **וכתב לה וגו'.** אפילו מן האירוסין צריך הכנה זו כמו שכתבתי לעיל.

ושלחה מביתו. דאחר שהיא בביתו ניכר דגייסי אהדדי. ומשום הכי אפילו מן האירוסין אסורה לדור עמו כמבואר בשו"ע אה"ע סי' קי"ט ס"י.
אשר לקחה לו לאשה. כל זה מיותר וללמדנו דוקא לקחה בקדושין. אבל בשידוכין אף על פי דכבר נתנה דעתה על אחר. מכל מקום רשאי הראשון להחזירה.

פרק כד, ד

ד לא-יוכל בעלה הראשון אֶשֶׁר-שָׁלְחָה לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֶשֶׁר הִטְמָאָה כִּי-תוֹעֵבָה הוּא לְפָנֶי ה' וְלֹא תַחֲטִיֵּא אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה :
לשוב לקחתה להיות. דוקא באירוסין וביאה מזוהר כדאיתא בקדושין (עח,א) קידש ולא בעל בעל ולא קידש אינו לוקה.

אחרי אשר הוטמאה. כבר ביארנו כמה פעמים דרך משנה תורה לכלול שתי אזהרות בפסוק אחד. והכי נמי קאי כאן על הא דכתיב כי מצא בה ערות דבר. דאחר שנטמאה בזנות אסורה לבעל וזהו דרשת הש"ס ביבמות (יא,ב).

ולפי הפשט מיירי גם כן אחר שנתגרשה דוקא, ופירוש הוטמאה היינו בדברי כיעור דמקרי טומאה כמו שכתבתי בספר במדבר פרשת סוטה (פרק ה). ולא מיבעי לשיטת הירושלמי דהיא אסורה בזה כמו שכתבתי שם וא"כ אפילו לא גירשה היא נקראת טמאה, אפילו לתלמודין דמותרת היא לבעלה, אינו אלא כל זמן שלא גירשה מה שאין כן אחר שגירשה לכולי עלמא אסורה לו.

ולא תחטיא את הארץ. דזנות מכחיש פירות הארץ כדתנן שלהי מסכת סוטה הזנות והכשפים כילו את הכל. ודברים אלו גורמים לזנות ומחטיא את הארץ.

פרק כד, ה

ה כִּי-יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בְּצַבָּא וְלֹא-יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל-דְּבַר נְקִי יְהִיָּה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַּח אֶת-אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר-לָקַח :

ולא יעבור עליו. פרש"י ורמב"ן עליו על הצבא. שהאיש לא יעבור על הצבא לשום דבר. אבל הרמב"ם הלכות מלכים (ז,יא) מפרש עליו על אותו איש וכן הוא מבואר בגמרא סוטה (מד,א) עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים. וא"כ קאי אזהרת לא יעבור על מי שמנצח במלחמה, היינו, המלך או שר הצבא, שלא יעברו על האיש לכופהו לצאת מביתו לשום דבר.
נקי יהיה. פטור הוא מעבודה, אבל רשאי לצאת.

ושמח את אשתו. אינו מצות עשה לשמח את אשתו כל השנה הראשונה דזה אינו. ואפילו מדרבנן אינו מחויב לשמחה אלא שבוע אחד. וכבר עמד על זה בספר יראים. אבל האמת דפירוש ושמח את אשתו אינו אלא רשות, דיכול הוא לשבת בביתו ולשמח את אשתו, אף על פי שכל ישראל בצער מלחמה. וכי תימא מנלן דהפירוש כך, דילמא באמת מצות עשה וחובה

הוא, הא לא קשייא, דמגופא דקרא מוכרח הכי, מדלא הזהירה תורה אלא על המלך וכדומה שלא יעבור עליו, משמע שאם רוצה בעצמו - שרי.

אשר לקח. טעם הוא שהזהיר הכתוב בזה משום דהיא חדשה לו ועדיין לא נשרשו בחיים, ואם יסיח דעתו ממנה יוכל להיות שינתק החבל לגמרי. אבל בלי כפיה רשאי לצאת. וממילא לא יצא אם לא יהא ברור שישוב לאהבתה.

פרק כד, ו

ו לא-יחבל רחים ורכב כי-נפש הוא חבל :

לא יחבול וגו' כי נפש הוא חובל. סמיכות האזהרות הרחוקות מאד בענין ניתן לידרש וכבר נדרש בזה בתרגום יונתן. ולפי הפשט סמך ענין דומה לדומה: כמו שרחים ורכב אף על פי שהם ממון בעלים ומשועבדים לבעל חוב, מכל מקום כיון שנפשו של אדם אינו משועבד לבעל חוב, ורחים ורכב גורמים לקיום הנפש, אסור לחבול; הכי נמי, אף על פי שהאדם הוא משועבד למלך ולמדינה, מכל מקום אשתו אינה חייבת בזה השעבוד, דאין אשה דרכה לכבוש. ומשום הכי אי אפשר להעביר עליו גם כן, שהוא גורם לנפשה. ואף על פי דכמו בנושא אשה חדשה כן הדין בבונה בית חדש וכרם כדאיתא בסוטה. ובהני לא שייך זה הטעם, מכל מקום מפורש הדין והטעם באשה. וידוע שיש עוד טעמים כדרך התורה כמו שכתבתי כמה פעמים.

פרק כד, ז

ז כי-ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר-בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך :

כי ימצא. פרש"י בעדים והתראה ונצרך הכתוב לפרש הכי משום דבאמת גניבה אין דרך להיות בעדים והתראה. ואם בא בהתראה בתוך כדי דבור דוקא וכדאיתא בכתובות (לג,א) אינו נראה גנב אלא גזלן. וא"כ סלקא דעתך דעל כורחך לא בעינן כאן התראה וכמו בעדים זוממין דלא אפשר כדאיתא התם. משום הכי פירוש הכתוב דוקא בעדים והתראה. ומשכחת שפיר כדאיתא שלהי פרק מרובה (ב"ק מט,ב) דכיון דמיטמר מאינשי מקרי גנב. וזהו דאשמעינן קרא.

פרק כד, ח

ח השמר בנגע-הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר-יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות :

השמר בנגע הצרעת. סתם נגע אינו אלא עפ"י סימני טומאה דוקא כמו שכתבתי בפרשת נגעים.

לשמור מאד. היינו שלא יקצץ הבהרת.

ולעשות. שיבא לכהן ולא יסתיר הדבר.

ככל אשר יורו אתכם. אחר שיבא לכהן.

כאשר צויתם. ולא כתיב כאשר צויתך כמו לעיל (יב, כא) גבי שחיטה אלא משום דתנן שלהי פ"א דחגיגה (יא, א) דנגעים מקרא מרובה והלכות מועטות. וא"כ לא בא הקבלה ע"י משה כל הנצרך אלא בבוא מעשה לידי כהן הוא מדקדק בקראי והיינו מה שכתב הראב"ד בתו"כ בפרשת מצורע שכהן שבא אליו צרעת מראה לכל כהנים שבעירו ומלמדם איך להורות שהוא משום שאין בזה קבלות ומשניות כפי ההכרח ובשעת מעשה יש לדקדק ולהורות והכח ניתן לכהן או לחכם שבדור והוא יאמר לכהן. משום הכי כתיב כאשר צויתם שיהיה אז הערה בדעת קדשם לדקדק בקראי ולהורות למעשה. וכיוצא בזה להלן ל"א י"ד ע"ש.

הכהנים הלויים. היינו כהנים ת"ח כמוש ביארנו לעיל י' ט' דודאי יותר טוב וראוי שיהא הכהן הרואה בעצמו חכם משילך אצל עם הארץ ויאמר כדבר חכם שבישראל.

פרק כד, ט

ט זָכֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע וזכור וגו' רש"י בשם ספרי ואינו לפי פשט ענין הכתוב שהרי אינו מדבר בענין לשון הרע אלא בשמירת דיני צרעת. ורשב"ם פירש שלא יהיה עליך שמירת דיני צרעת למשא. שהרי גם מרים נהגה כך ולי נראה עפ"י שביארנו בספר במדבר י"ב י"א דאהרן ביקש ממשה שלא יחשוב לעון מה שנאלנו והוציאו שם רע. וזה העון חמור מלשון הרע לחוד. ואינו מתכפר אלא בתורת המצורע ולא בצרעת לחוד. והנה הקב"ה לא קיבל בקשת אהרן ואמר תסגר מרים ודן אותה בעונש מוציא שם רע אף על גב שבשווג וטעות דברה על משה בשקר. דבחטאים שבין אדם לחבירו אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד.

וזהו דבר הכתוב כאן שלא יקל בעצמו ויחשוב דכבר יש לו כפרה בצער צרעת לחוד ואין צריך עוד לטפול דיני צרעת. לא כן הדבר זכור את אשר עשה וגו' שגם היא חשבה לדון בעון הקל ולא הועיל לה.

פרק כד, י

י כִּי-תִשָּׂה בְרַעַךְ מִשָּׂאת מְאוּמָה לֹא-תִבֵּא אֶל-בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֵבֶטוֹ:

לעבט עבטו. לא כתיב להעביטו דבאמת משמעו עבט הוא הלואה. כמו והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט (לעיל טו, ו). אלא מדכתיב בכפילת לשון משמעו להשכין משכונו שמכונה עבט ע"ש שבא בשביל הלואה וכמו שכתבתי לעיל ט"ו ח'.

פרק כד, יג

יג השב תשיב לו את-העבוט כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך:

ושכב בשלמתו. כי הוא בגדו באמת. ומכל מקום ולך תהיה צדקה וגו' כמו שהיא שלך דבעל חוב קונה משכון.

פרק כד, יד

יד לא-תעשק שכיר עני ואביון מאחיק או מגרך אשר בארץ בשעריך :

לא תעשוק. סתם עושק הוא איזה עול בעולם או העדר פרעון מלוה, וזהו פירוש לא תעשוק את רעך כמו שכתבתי שם בספר ויקרא (יט, יג). אבל כאן אינו מדבר אלא בעושק שכיר. **מאחיק.** מישראל ודאי אסור, שהרי הצער לחוד אסור.

או מגרך אשר בארץ. הוא גר תושב שדר בארץ ישראל באחת הערים. ובא לעיר אחרת לעשות מלאכה להרויח.

בשעריך. היינו או בשעריך. שהוא גר מאותו עיר שהשוכר דר שם. וסלקא דעתך דדוקא גר שבא מעיר אחרת ואפשר שאין בביתו מה לאכול רק מה ששולח פרי עמלו. אבל הדר בעירו והשוכר יודע שיש לו ממה לחיות. והיינו בשעריך אפילו הוא דר בעירך מכל מקום הרי הוא מוזרה.

פרק כד, טו

טו ביומו תתן שכרו ולא-תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את-נפשו ולא-יקרא עליך אל-ה' והיה בך חטא :

כי עני הוא. משמעות עני כאן פועל עוסק בעמל ויגיעה וכך כתב הגר"א במסכת כלים פט"ז **ואליו הוא נושא את נפשו.** לשכר מלאכתו הוא נושא את נפשו בעמלו כפרש"י.

פרק כד, טז

טז לא-יומתו אבות על-בנים ובנים לא-יומתו על-אבות איש בחטאו יומתו:

לא יומתו אבות על בנים. לפי הפשט הוא כמשמעו בעון בנים וכמבואר בדהי"ב כה, ד במלך אחזיה ופשיטא שלא נצרך אזהרה זו למיתת ב"ד שאפילו להחוטא עצמו אין הורגין בלי עדים והתראה. אלא מיירי בדין המלך, שיכול להמית בדבר הנוגע למלוכה, או בעון רציחה, כמו שכתבתי בספר שמות כ"א י"ד. מכל מקום אין לו רשות להרוג האב בשביל הבן ולהבן בשביל האב אבל באשר משמעות הפסוק מיירי גם בב"ד על כן בא בקבלה שהפירוש הוא בעדות בנים.

(הרחב דבר:) והנה בדהי"ב כה, ד כתיב ואת בניהם לא המית כי ככתוב בתורה בספר משה אשר צוה א' לאמר לא יומתו וגו'. והלשון משונה והכי מיבעי בספר תורת משה. אבל כבר ביארנו לעיל א' ג' וד' י"ד דתורת משה לא מיקרי אלא פלפולה של תורה וכאן הוא להיפך.

שעפ"י תורת משה משמע באופן אחר. אבל בספר משה היינו בפשט תורה שכתב משה הוא כך והיינו למלך. וכן בספר יהושע ח' ל"ב ויכתב על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל. דייק הכתוב אשר כתב ולא כמשמעות תורת משה בכל מקום.)

פרק כד, יז

יז לא תטה משפט גר יתום ולא תחבל בגד אלמנה:

משפט גר יתום. ענין אזהרה זו באשר אף על פי שאסור לענות יתום. מכל מקום להוליכן בדרך ישרה מותר כמו שכתב הרמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"י ומכל מקום כתב ואעפ"כ לא ינהוג בהם מנהג כל אדם כו' והנה עובד כוכבים שנתגייר הוא ובניו. הרי בניו נתגיירו בעל כורחם וכמו שכתבתי בספר שמות י"ב מ"ח. וכשמת הגר והבן יתום ומשולח ונעזב לפי טבעו. וראוי לב"ד לשפטו ולהענישו לצורך הדרכה. אבל מכל מקום אסור להטות משפטו לייסרו בלי חשבון הכרחי.

ולא תחבול בגד אלמנה. אף על פי שאתה צריך לנשות בה מכל מקום יש לך ליזהר שלא לעשות כמו בכל אדם. והיינו סמיכות האזהרות.

פרק כד, יח

יח וזכרת פי עבד היית במצרים ויפדך ה' אלהיך משם על-כן אנכי מצוך לעשות את-הדבר הזה :

על כן אנכי מצוך וגו'. לא בשביל שאני רחמן אני מצוך על זה. שהרי באמת חקות התורה אינן אלא גזירות, כמו שאמרו לענין קן צפור. שאף על פי שהוא בשביל רחמנות כמבואר במדרשים מכל מקום אינו אלא כדי ללמדנו מדת רחמים ולא בשביל שהקב"ה רחמן שהוא ית' מצד מדתו זאת אפשר לו לרחם בסיבות אחרות אלא הוא מצוה עלינו על מדה זו. וכן רחמנות על יתום ואלמנה הוא מצוה עלינו להרגיל בלבנו הזכרת יציאת מצרים שהיה רע לנו ובקשו לרחמנו. וכך ראוי לנו להתנהג עם מבקשי רחמים רחם עליהם.

פרק כד, יט

יט כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולא למנה יהיה למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך :

קצירך. שאם הוא קוצר תבואת אחרים אין לו רשות לעשות שכחה לעניים.
בשדך. שאם הוא קוצר קצירו בשדה אחרת. הוא גורם לשכחה, מחמת שאינו בקי בהליכות השדה משום הכי אין לו דין שכחה.

פרק כד, כב

כב וזכרת פי-עבד היית בארץ מצרים על-כן אנכי מצוך לעשות את-הדבר הזה :

וזכרת כי עבד היית וגו'. והיה לך לנחת אם היו המצרים מניחים אותך לפאר ולעולל אחר כרמיהם. על כן יש לך להתנהג כן עם שארי נדכאים.

פרק כה

פרק כה, א

א פִּי-יְהִיֶּה רִיב בֵּין אַנְשִׁים וְנִגְשׁוּ אֶל-הַמִּשְׁפָּט וְשִׁפְטוּם וְהַצְדִּיקוּ אֶת-הַצְדִּיק וְהַרְשִׁיעוּ אֶת-הַרְשָׁע :

כי יהיה ריב בין אנשים. זה מקלל ומבזה את חבירו. והצדיקו את הצדיק. לא כמו שדנים בתביעת ממון שאסור להיטיב פנים לזכאי ולהביט בעין רע על החייב לשלם. וגם על זה נאמר לא תכירו פנים במשפט אבל אם יהיה משפט של ריב אזי יש להצדיק את הצדיק בהטבת פנים. והרשיעו את הרשע. לאמר לו דברים רעים זהו ענין הפרשה לפי הפשט.

פרק כה, ב

ב וְהִיָּה אִם-בֶּן הַכּוֹת הַרְשָׁע וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעוֹ בְּמִסְפָּר :

והיה אם בן הכות הרשע. אם יבינו שראוי הרשע להכותו על הריב כגון שהרים יד על חברו והכהו בפחות משוה פרוטה או שראו בי"ד לצורך השעה שראוי ללקות בשביל הריב וכדתיניא בספרי מי גרם לזה ללקות הוי אומר זו מריבה היינו שגורם להביא דברים שלוקין עליהם כמו שתקנו חז"ל ללקות להקורא חבירו ממזר וכדומה על זה הזהיר הכתוב והפילו השופט והכהו לפני כדי רשעתו במספר. לא יהא הפקר לשוטרים להכות כמו שחפצים אלא יהא כדי רשעתו. לפי ערך הרשעות ובמספר מצומצם.

פרק כה, ג

ג אַרְבָּעִים יָכֵנוּ לֹא יוֹסִיף פֶּן-יוֹסִיף לְהַכְתּוֹ עַל-אֱלֹה מִכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אַחִירָ לְעֵינֶיךָ :

ארבעים יכנו לא יוסיף. יותר מזה השיעור ודאי אסור.

פרק כה, ד

ד לֹא-תַחֲסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ :

לא תחסום שור בדישו. סמך ענין לתת טעם על והצדיקו את הצדיק שאף על פי שאפשר להרחיב את לבו הנכאה אחר המשפט. מכל מקום יש לעשות כן בשעת מעשה בשעה שמתבזה מחמת הריב והוא להוט אחר פיצוי דברים. על כן אין לחדול תאות לב האדם בעתו. ולזה סמך ענין לא תחסום שור בשעת הדישה אף על פי שאפשר להאכילו לאחר כן מכל מקום ראוי להאכילו בשעת דישה שהוא להוט באותה שעה.

פרק כה, ה

ה כִּי-יִשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אִין-לוֹ לֹא-תִהְיֶה אֶשֶׁת-הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה :

ולקחה לו לאשה ויבמה. בספר בראשית (לח,ח) ביארנו משמעות יבום שאין רוצה בה להיות לו לאשה. אלא בא עליה ביאה אחת שהיא נקראת הקמת שם וסגולה לנשמת אחיו המת. ופשט פרשה זו כך הוא דעושה כמו שהוא רוצה או לקחה לו לאשה. אם רוצה בה רשאי ליקחנה לאשה או ליבמה. אם אינו רוצה בה לאשה מכל מקום יבמה בביאה אחת ואחר כך יגרשנה.

פרק כה, ז

ז ואם-לא יחפץ האיש לקחת את-יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל-הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי:

לקחת את יבמתו. להיות לו לאשה עולמית.

ואמרה. בדבור ממש ולמד מענינו בסמוך (פסוק ט) וענתה ואמרה שהוא בלה"ק דוקא. וגם שיהא דוקא אחרים מקרין כדאיתא בירושלמי בכורים פ"ג ה"ד אין עניה אלא מפי אחר, ומכל זה למדנו שהוא דבור ממש. ומזה למדנו בכל הפרשה.

(הרחב דבר: ומשום הכי תניא ריש פרק מצות חליצה (יבמות קא,א) מצות חליצה בשלושה שידועין להקרות כעין דיינים. פירוש דוקא שיהיה מקרין אפילו החולץ יכול לומר בעצמו מצוה שיהו מקרין. ובזה מיושב הא דתניא זה הפרט יותר משאר דיני חליצה והתוס' נתקשו בזה ע"ש. אבל במה שכתבתי ברור הטעם דשאר דינים אם החולץ יודע בעצמו אין צריך הדין לדעת, מה שאין כן קריאה.)

לא אבה יבמי. אינה יכולה לקבול עליו על מה שאינו רוצה ליקחנה לאשה שאינה נושאת חן בעיניו ואי אפשר לדור עם אשה תמיד בלי נשיאת חן. אבל על זה קובלת שלא אבה יבמי ביאה אחת היה לו לבעול אפילו בלא נשיאת חן אלא לשום מצוה.

פרק כה, ח

ח וקראו-לו זקני-עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה:

וקראו לו זקני עירו וגו'. לפי הפשט והמשך הכתובים יקראו אותו ושואלים על מה הוא ממאן. **ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה** לאשה אינו רוצה בה. והדבר מובן שאינו יכול להתגבר על טבעו לבעול אשה שלא לשם אישות אף על פי שהיא מצות יבום אינו יכול לכבש את טבעו מפני המצוה. [ועיין מה שכתבתי בספר בראשית ל"ט ח'] זהו המשך הכתובים לפי השפט.

אבל לפי הקבלה אין דברו ב"ד עם היבם לאחר שאמרה מאן יבמי וגו' היא מצוה שתאמר זה בלשון הקודש אם כן אי אפשר לפרש שהוא דיבור ב"ד עם היבם לאחר שאמרה מאן יבמי

וגו' כי אם לפני זה. ואם כן סדור הכתובים קשה משום הכי העלו חז"ל לפרש וקראו לו זקני עירו ודברו אליו שבי"ד משיאים לו עצה שלא לייבם אם הוא זקן והיא ילדה או להיפך ומפרשים הכתוב שבשני אופנים יאמר לא חפצתי לקחתה או אם לא יחפוץ האיש וגו'. או שהוא היה חפץ לקחת אותה. אבל וקראו לו זקני עירו ודברו אליו שאינו ראוי לעשות כן ולייבם שלא בתורת אישות אינו יכול כמו שכתבתי אזי בשני אופנים הללו. ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה.

פרק כה, ט

ט ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא-יבנה את-בית אחיו :

וחלצה נעלו וגו'. ידוע לכל שיש בזה דבר סוד בעיני הנפש. ועיין מה שכתב הרמב"ן פרשת וישב מכל מקום יש להסביר הענין דכמו דכתיב במשה ויהושע של נעלך מעל רגלך. וביארנו בפרשת שמות שהוא הפשט טבע הגוף והליכות דרך ארץ להיות מיוחד לעבודת ה' ולעמוד לפניו. אמנם שם מיירי להיות תמיד מרכבה לשכינה ואין כל אדם בישראל מצוה להיות בזה האופן. אבל מכל מקום אם בא ליד האדם מישראל עסק מצוה לשעה שאי אפשר לעשותה אם לא בהפשטות טבע העולם והוא המנעל מעל רגלו ה"ז מצוה וחובה לעשות כך באותה שעה ויהא המצוה דוחה טבע גופו. והנה היבם אינו יכול להפשט את מנעלו כרגע שהרי משום זה אינו רוצה ליבם בשביל שאינו רוצה בה לאישות. על כן המצוה שהיבמה תחלוץ נעלו מעל רגלו כאומרת אליו שאתה בעצמך אינך יכול להפשיט המנעל.

וירקה בפניה. על זה הדרך שאינו יכול לכבש טבע גופו בשביל המצוה לבנות בית אחיו.

פרק כה, י

י ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל :

ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל. הוא לאות שאינו מכלל יראי ה' וחושבי עבודתו ית' שהרי הוא חלוץ הנעל ולא הפשיט בעצמו.

פרק כה, יא

יא כי-ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את-אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו :

כי ינצו אנשים. נצה הוא ריב של הכאה כמו שכתבתי בספר שמות כ"א פסוק כ"ב.

אשת האחד. משמע הראשון פירוש המוכה הראשון. מכל מקום אם באה אשתו להצילו והזיקה את חברו בבושת חייבת דאף על פי דיש לה רשות להכותו מכל מקום אין לה רשות להזיקו כמו שכתבתי בספר שמות (כא, יט) לענין נזק. והוא הדין לענין בושת וכבר אוקי בגמרא ב"ק (כח, א) דמיירי ביכולה להציל ע"י דבר אחר אבל אינה יכולה באמת פטורה.

פרק כה, יב

יב וְקִצְתָּהּ אֶת-כַּפֶּה לֹא תַחֲוֶה עֵינֶיךָ :

וקצתה את כפה. אלו היה כמשמעו וקצתה את ידה מיבעי, כמו דכתיב ושלחה ידה אלא הפירוש וקצתה את כפה היינו מעשה ידיה שהוא סתמא בפלך ונעשה בכף. וכדכתיב ותעש בחפץ כפיה. והענין משום דאשה פגיעתה רעה שאין לה ממה לשלם רק ממעשה ידיה לפי התורה שלא היה שייך לבעלה. ואם לא תרצה לעשות אין לבי"ד ממה לגבות ממנה. נמצא מקצים ידיה שלא תעשה או נוטלים הריוח.

לא תחוס עינך. אם האשה עשירה ויש לה נכסי מלוג. וכבר היה המנהג שהיה פירות נכסי מלוג לבעל, כמו בהגר שפחת שרה וכן בעכסה בת כלב שנתן לה אביה גולות עילית ותחתית לטובת אישה. וא"כ אי אפשר לגבות מאותם הנכסים אלא מוכרים בטובת הנאה שאם ימות הבעל קודם לה יגבה השדה כדאיתא בב"ק פרק החובל (פח,ב) שהיה לפני תקנת אושא. אבל בזה נמצאת האשה מפסדת הרבה בשביל מעט שנותנים להניזק. משום הכי כתיב לא תחוס עינך להפסידה יותר ממה שחייבת לשלם.

פרק כה, יג

יג לא-יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה :

גדולה וקטנה. אם עושים שני מדות לקנות ולמכור בכל מדה בפני עצמה אין זה לא מדה שלמה ולא מדת צדק מה שאין כן מי שאין לו אלא מדה אחת שקונה למוכר בה אבל אינה צודקת מקרי מדה שלמה שהרי מוכר ללוקח בה. אבל עדיין אינה של צדק והזהיר הכתוב בלאו לא יהיה לך בביתך גדולה וקטנה ואח"כ הזהיר בעשה.

פרק כה, טו

טו אבן שלמה וצדק יהיה-לך איפה שלמה וצדק יהיה-לך למען יאריכו ימיר על האדמה אשר-ה' אלהיך נתן לך :

אבן שלמה וצדק. שמלבד שתהא שלמה למכור ולקנות תהא גם צדק ובזה שתהא מצודקת בא שכל בצדה.

למען יאריכו ימיר על האדמה וגו'. עיין מה שכתבתי בספר שמות כ' י"ב.

פרק כה, טז

טז כי תועבת ה' אלהיך כל-עשה אלה כל עשה עול :

כי תועבת וגו'. הוא טעם על אזהרה לא תעשה לא יהיה לך וגו' שהוא תועבה **כל עשה אלה.** היינו במשקלות אפילו באופן שאינו עול כמו שביארנו בספר ויקרא י"ט ל"ה. **כל עשה עול.** אפילו לא במשקלות אלא באופן אחר.

פרק כה, יז

יז זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה לְךָ עֹמֶלֶק בְּדַרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם :

זכור את אשר עשה לך עמלק. סמך ענין להקודם פרש"י עפ"י מדרש תנחומא אם שקרת במדות הוי דואג מגרוי האויב וכו'. וא"כ נראה שעמלק בא בעון משקלות והוא פלא שהרי לא היה במדבר מסחור שיהא בהם מדות ומשקלות. אבל הענין יבואר על פי שנתבונן על מה שהפליגו חז"ל במסכת ב"ב סוף פרק הספינה (פח,ב) בעון משקלות, עד שאמרו חמור עון משקלות יותר מגילוי עריות ומדוע חמור זה משארי גבנות? ותו, מה זה דמיון משקלות לגילוי עריות עד שאמרו שזה חמור מזה?!

ונראה דכלפי שאמרו חז"ל ל'ג' עבירות חמורות היינו גילוי עריות עבודה זרה שפיכות דמים. וחומר שבג' אלו אינו תלוי בעונש שהרי עונש חילול שבת חמור מעונש עריות אלא באשר שהאדם החוטא בא לחטוא באחד מג' אופנים. או מהעדר האמונה בה' ובתורתו או מצד התגברות התאוה או מצד הגברות הכעס וכדומה במדות שנוגע בין אדם חבירו. והנה הראש שבהעדר אמונה הוא עבודה זרה והראש בתאוה הוא גילוי עריות והראש שבמדות רעות הוא שפיכות דמים וכל עונות באים באחד מג' אופנים הללו כגון המחלל שבת מצד פרנסה ה"ז נוגע באמונה והוא שמץ עבודה זרה. ואם למלוי תאות נפשו ה"ז ענף מעריות. והנה הגרוע בשלשה עונות הללו הוא עבודה זרה, באשר נוגע לאמונה וגם רחוק מן התשובה, וכל באיה לא ישובו. ומעתה הגונב מחבירו כלי יקר יכול להיות שבא מצד התאוה לאותו כלי וה"ז מגדר עריות. אבל העושה משקלות שקר אינו מדרך התאוה אלא חסרון אמונה בה' הזן ומפרנס בהשגחה פרטית לפי מעשיו וה"ז מגדר עבודה זרה. על כן אמרו דעון משקלות אף על פי שאינו אלא ענף מעבודה זרה ועדיין רחוק מראש הכפירה מכל מקום הוא חמור מגילוי עריות שהוא ראש פרעות התאוה. באשר חסרון אמונה קשה לתשובה וגם נוגע לכבודו ית"ש. ואחר שכן נשוב לענין הפרשה של עמלק. והענין תמוה איך נפל ספק בלבבם אחר ראות עיניהם כל הנסים. וביארנו שם שנסתפקו אם ה' בקרבם היינו בדרך הטבע וכשימות משה ולא יהיו עוד נסים. ועל זה החסרון באמונה בא עמלק והיינו בעון משקלות.

פרק כה, יח

יח אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדַרְךָ וַיִּזְנֵב בְּךָ כָּל-הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵיף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים :

ואתה עיף. פרש"י בצמא. ונראה להוסיף עפ"י שביארנו בפרשת בשלח שנענשו בצמא באשר התאוננו ולא היו צמאים. ולא האמינו שהקב"ה יודע שהם אינם צמאים באמת ועל כן נענשו להיות צמאים. וא"כ זה ג"כ חסרון אמונה וגרם להביא עמלק.

ויגע. במה שבחנו את ה' אם הוא בקרבם בהשגחה נסתרת ג"כ הראו לדעת שקשה עליהם לישא משען נסי' באשר נדרש לזה הנהגה גבוה ובאמת כן היה הדבר כמו שביארנו בפרשת שלח (יג,ב יד,כא) באורך והיינו ויגע ממשא דבר ה' בהנהגה נסית.

ולא ירא אלהים. קאי על ישראל שאלו יראו לא היית עיף ולא יגע אלא מתהלך בתום בלי שום חקירה ורצון עצמי.

פרק כה, יט

יִט וְהָיָה בְּהַנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מְכַל-אֵיבֶיךָ מִסְבִּיב בְּאַרְץ אֲשֶׁר ה'-אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת-זְכָר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח :

תמחה את זכר עמלק. היינו מלוכת עמלק ולא כמו שפירשנו בפרשת בשלח בהבטחת ה' כי מחה אמחה את זכר עמלק. דשם הכוונה הנהגה טבעית שלא יהיה בהשגחה כלל. אבל הבטחה זו אינו ענין למצוה על ישראל אלא למחות המלוכה.

לא תשכח. אפילו בשעת שאין בידינו להגיע מצוה זו לידי מעשה. מכל מקום אסור לשכוח עם עמלק והמצוה הדי שנזכור להתחזק באמונה בהשגחת ה' גם בהליכות עולם בדרך הטבע.